

gazete duvar
kitaP.

SAYI: 05

**Zabel Yesayan:
Yaşadı,
tanık oldu,
yazdı...**

Hazal Halavut: Zabel ile Halide

Karin Karakaşlı: Zabel Yesayan'la çember zaman

Sevan Değirmenciyan: Yesayan, Klasik Batı Ermeni edebiyatının en iyi romancısıdır!

Mehmet Fatih Uslu: Zabel Yesayan'ın örtüsü

Nil Sakman: Zabel Yesayan'ın Meliha Nuri Hanım'ında ötekilik halleri

Emek Erez: Zabel Yesayan unutulmasın diye...

4

Zabel ile Halide

Hazal Halavut

10

Zabel Yesayan'la çember zaman

Karin Karakaşlı

20

Sevan Değirmenciyan: Zabel Yesayan, Klasik Batı Ermeni edebiyatının en iyi romancısıdır! Nida Dinçtürk

28

Zabel Yesayan unutulmasın diye...
Emek Erez

35

Sennur Sezer Emek-Direnış Öykü ve Şiir Ödülleri açıklandı

40

Kumaş atölyesinden Suriye savaşına
Fulya Alikoç

16

Zabel Yesayan'ın örtüsü

Mehmet Fatih Uslu

24

Zabel Yesayan'ın Meliha Nuri Hanım'ında ötekilik halleri Nil Sakman

32

Zabel Yaseyan: Ermeni Soykırımı'ndan sahneye Soner Sert

36

İhmal Amca'nın 'ahh'ı ve kardeş masallar
Hatice Kapusuz

42

Çok Okunanlar - Yeni Çıkanlar

Yayın Sahibi

**AND Gazetecilik ve Yayıncılık,
San. ve Tic. A.Ş. adına**
Vedat Zencir

Genel Yayın Yönetmeni

Ali Duran Topuz

**İcra Kurulu Başkanı ve
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü**

Ömer Araz

Yazı İşleri Müdürü

Cennet Sepetci / Anıl Mert Özsoy

Kapak Tasarım

Ersan Uğur Gör

Katkıda Bulunanlar

Hazal Halavut, Karin Karakaşlı,
Mehmet Fatih Uslu, Soner Sert, Hatice
Kapusuz, Nida Dinçtürk, Nil Sakman,
Emek Erez, Fulya Alikoç

Yönetim Yeri:

Maslak Mahallesi Ahi Evran Cad.
Nazmi Akbacı İş Merkezi 233-234
Sarıyer/İstanbul
Santral (212) 3463601, Faks (212)
3463635

e-mail: info@gazeteduvar.com.tr

Duvar Kitap'ta yayımlanan yazı,
haber ve fotoğrafların her türlü telif
hakkı AND Gazetecilik ve Yayıncılık
Sanayi ve Ticaret A.Ş.'ye aittir. İzin
alınmadan, kaynak gösterilmeden ve
link verilmeden iktibas edilemez.

Merhaba,

Bu sayımızda Ermeni edebiyatının en önemli isimlerinden Zabel Yesayan'ı konu edindik. Zabel Yesayan yaşadı, tanık oldu ve yazdı. 24 Nisan 1915'te, Ermeni aydınlarının çıkarıldığı ölüm yolculuğundan bir hastanede saklanarak kurtuldu. Soykırım günlerinde yurdundan edilen, yaşanan tahribatı kaleme almaktan zerre çekinmeyen ve vicdanını her vakit göğsünde bir zırh gibi taşıyan Yesayan, düşünceleriyle birçok kesimi etkiledi. Öykü, deneme ve romanlarında, kadın hakları ve kadınların toplumsal yaşamdaki konumlarına geniş yer ayırdı. Ermeni yetim ve mültecileri için mücadele etti.

Hazal Halavut, Zabel Yesayan ile Halide Edip Adıvar'ı farklı bir bakış açısıyla kaleme aldı. Karin Karakaşlı, Yıkıntılar Arasında üzerinden Yesayan'ın 'çember' hayatını inceledi.

Zabel Yesayan'ın Aras Yayıncılık'tan çıkan kitaplarının birçoğunun çevirmeni Mehmet Fatih Uslu 1914 yılında yayımlanan Örtü'yü sınıf eksenini üzerinden ele aldı.

Nida Dinçtürk, Aras Yayıncılık'tan Sevan Değirmenciyan ile Zabel Yesayan'ı ve Ermeni yayıncılığını konuştu.

Nil Sakman, Zabel Yesayan'ın Meliha Nuri Hanım'ında ötekilik hallerini irdeledi.

Emek Erez, Yesayan'ın okura sordurduğu soruları ve yazı deneyimini kaleme aldı.

Soner Sert, Zabel Yesayan'ın hayatını konu edinen Zabel oyununu inceledi.

Fulya Alikoç, bu sayımızda katkıda bulunan bir diğer isim oldu.

Marifet iltifata tabidir...

İyi okumalar!

Anıl Mert Özsoy

Zabel ile Halide

Zabel ile Halide'nin hayatlarından paralel patikalarda ilerleyen bir yoldaşlık hikayesi çıkarmak, ikisi arasında feminist ve entelektüel öncülükleri bağlamında bir ortaklık kurmak ancak soykırımı görmemekle, tanımamakla mümkün olabilir.

Hazal Halavut

Zabel Yesayan ve Halide Edip aynı şehirde, Boğazın iki ayrı yakasında doğdular. Zabel, 1878'in Şubat'ında, Üsküdar'da gözlerini açtı dünyaya. Altı yıl sonra, -yine bir Şubat ayıydı- Beşiktaş'ta, Halid adı verilecek bir oğlan beklenirken Halide dünyaya geldi.

Zabel'in ailesi orta halli, kalabalık bir aileydi. Halide'yi ise varlıklı ve padişah başkatibi olan babası Edip Bey nedeniyle Saraya yakın bir hayat bekliyordu. Kız çocuklarının nadiren eğitim aldığı bir zamanda Zabel de Halide de eğitimlerine özen gösteren ebeveynler tarafından büyütüldüler.

Silahtar'taki Surp Haç okulunu bitirdikten sonra, babası Mıgırđıç Hovhannesyan'ın desteğiyle, edebiyat ve felsefe derslerini takip etmek üzere Sorbonne'a giden Zabel, "üniversiteye giden ilk Ermeni kadın" oldu.[1] Türklerin yabancı okullarında okumasını istemeyen Abdülhamid'in doğrudan müdahalesine rağmen Edip Bey'in çabalarıyla Amerikan Kız Koleji'ne devam eden Halide ise "kolejin yüksek kısmından mezun olan ilk Müslüman kız öğrenci"ydi.[2] İkisinin de hayatlarındaki en önemli figür babalarıydı. Halide annesini beş yaşında kaybetmişti. Zabel, annesinin uzun yıllar devam eden ruhsal sıkıntıları nedeniyle babasıyla çok daha yakındı. Her iki kadın da ilerleyen yıllarda entelektüel ve politik ilgilerinin babaları sayesinde şekillendiğini yazacak, anılarında en büyük payeyi babalara vereceklerdi.

Zabel'in edebi kariyeri 1895'te ilk şiiri "Yerk ar kişer"in (Geceye Övgü) yayınlanmasıyla başladı. Halide, Jacob Abbot'tan yaptığı çeviriyle

padişah'tan şefkat nişanı aldığında ise henüz 13 yaşındaydı. İki kadın da yüksek öğrenimleri sırasında evlendiler, çok geçmeden anne oldular ama entelektüel alanda yer edinme taleplerini hiç rafa kaldırmadılar. Zabel 1902 yılında, kocası Dikran Yesayan'la birlikte İstanbul'a döndükten sonra Dzağig (Çiçek) dergisi için yazmaya başladı. Edebiyattan siyasete pek çok konuyla ilgilenen Zabel'in bu dönemki yazılarında kadınlar merkezdeydi. 1903'te ilk romanı İsbasman srahin meç (Bekleme Odasında), 1905'te ikinci romanı Geđdz hancarner (Sahte Dâhiler) tefrika edildi. Yesayanlar İstanbul'da geçim sıkıntısı çektikleri için 1905'te yeniden Paris'e taşındı. Bu sırada Halide hem çok ciddi sağlık sorunları yaşıyor hem de Salih Zeki'yle evliliğinde kötü günler geçiriyordu. Shakespeare çevirilerine devam etse de henüz kendinde yazma gücü bulamamıştı. Bu gücü ona Meşrutiyet devrimi verdi.

1908 devrimi iki kadının da hayatlarında dönüm

noktası oldu. Abdülhamid'in baskı rejimi dönemin aydınları için ne nefes alacak bir aralık ne de derman bırakmıştı. Bir kısmı Avrupa'ya kaçmış ya da sürgünde, diğer kısmı çekildiği köşesine hapsolmuş Osmanlı entelektüelleri, Hamid rejiminin yıllardır bekledikleri devrilişini öyle büyük bir coşkuyla karşıladılar ki, hem matbuat dünyası hem de kamusal alan hızla canlandı. Türkçe yayınlar içinde Meşrutiyet'in ilanından 1909 Ağustos'una kadar geçen bir yıl içinde imtiyazı alınan gazete ve dergilerin sayısı 300'den fazlaydı.[3] Ermeni matbuat dünyası da 1908 devrimini büyük sevinçle kutluyor, Jön Türklerle Taşnaksütyun ittifakı Meşrutiyetin özgürlük ve eşitlik vaatlerini daha da "yakın" kılıyordu.

Bu dönemde pek çok Ermeni entelektüel gibi Zabel Yesayan da İstanbul'a döndü ve şevkle çalışmaya başladı. Yazıyor, toplantılar düzenliyor, Ermeni kadın örgütlerinde konuşmalar yapıyordu. Diğer yanda, Halide Salih Meşrutiyet'in ilanından yalnızca bir hafta sonra, 1 Ağustos 1908'de, Tevfik Fikret'in gazetesi Tanin'e ilk yazısını yazmış, kadınların eğitimi konusunda peşi sıra gelen makaleleriyle kısa sürede ün kazanmıştı. İlk romanı Raik'in Annesi'ni de aynı yıl tamamladı. 1908, Zabel ile Halide'nin birbirlerine en çok yaklaştıkları yıldır. İki kadın da değişimin içinde yer almak, ona yön vermek için canla başla çalışıyor, biri Türk diğeri Ermeni toplumunun modernleşme projelerinde toplumsal cinsiyet sınırlarını zorluyor, kadınlarla ilgili söylemleri belirliyordu. Zabel Yesayan Türk ve Ermeni kadınları Ligue de Solidarité des Dames Ottomanes (Osmanlı Kadınları Dayanışma Cemiyeti) adı altında bir araya getirecek bir örgütlenmenin hayallerini kuruyordu.[4] Halide Edip Osmanlı vatandaşlığı fikrini benimsiyor, Hamid'i birlikte deviren Ermenilerle Jön Türklerin bundan böyle kardeş olduklarını savunuyordu.

Sonra kötü bir şeyler oldu.

Zabel Yesayan uzaklara gitmek zorunda kaldı. Bir süre Fransa'da, ardından Ermenistan'da yaşadı. Hayatı boyunca İstanbul'u, Üsküdar'ı özledi ve hayatı boyunca yazdı. 1937'de Stalin rejimi tarafından Sibiryaya sürülerek bilinmeyen koşullarda

öldü. Halide Edip ise bir süre daha yükseldi, onbaşı olarak milli mücadeleye katıldı, milli edebiyatın en hararetli romanlarını yazdı ama yeni rejimde kendine yer bulamadı. O da -Mustafa Kemal'in ölümüne kadar sürgünde, ardından İstanbul'da yaşadığı sürece yazmaya devam etti. 1964 yılında, doğduğu şehirde öldü.

TUHAF BİR HİKÂYE

Hikâye aşağı yukarı böyle. Daha doğrusu, sanırım böyle. Ne zaman Zabel Yesayan ve Halide Edip'i karşılaştıran, benzerlikleri, hayatlarının paralelliği, cemaatleri içinde kadın entelektüeller olarak üstlendikleri rollerin ortaklığı üzerine bir şey okusam ya da duysam aklıma böyle bir hikâye geliyor. Boğazın karşı kıyılarında dünyaya gözlerini açışlarından başlayıp aynı yolu paralel patikalarda yürümüşler gibi adım adım ilerleyen, 1908'de tam patikalar kesişti, kesişiyor derken aniden biten bir hikaye: Zabel ile Halide. Bu iki kadını karşılaştırma hevesi 2005'te hayatımıza girdiğinden beri, Zabel Yesayan ve Halide Edip'i bir ortaklıkta buluşturmaya çalışan her söylem, tarihi 1908'de durdurmuş olmalı. 1909 gelmemiş, 1915 hiç olmamış. Başka türlü mümkün değil.

Hatırlarsak, her şey bir çağrıyla bağlamıştı:

"Aşağı yukarı aynı tarihlerde yaşayan, aynı metaforları kullanan, hatta bir romanlarına aynı ismi veren (Ateşten Gömlek), kendi cemaatlerinin kültürel eliti içinde ön plana çıkan, kadın sorunlarına eleştirel bir yaklaşım getiren ve feminist çıkışlar yapan ve kendi milletlerinin sergüzeştinin katipliğini yapan Halide Edip Adıvar ile Zabel Esayan'ın hayatlarının karşılıklı, karşılaştırmalı okunmasının ve incelenmesinin..."[5] önemine vurgu yapmış ve Türkiyeli araştırmacıları iş başına çağırmişti Elif Şafak.

2005 yılında düzenlenen "İmparatorluğun Çöküş Döneminde Osmanlı Ermenileri: Bilimsel Sorumluluk ve Demokrasi Sorunları", nam-ı diğer "Ermeni Konferansı"nın en etkileyici sunumuydu onunki. Türkiyeli aydınlarla Zabel Yesayan adında

bir yazarı “tanıtmış”, doğduğu coğrafyadan koparılmanın acısının Yesayan’ın metinlerine nasıl sızdığını araştırmış, salondakilerin büyük kısmının -daha doğrusu Ermeniler dışındakilerin- adını bile duymadığı İstanbullu bu büyük kadın yazarı keşfe davet etmişti katılımcıları. Şafak’ı dinlerken ağlayanlar vardı salonda. Zabel Yesayan’ın hikayesi herkesi sarsmıştı. Yesayan’ın en büyük korkusunun toplumsal amnezi olduğunu söyleyen Şafak, hatırlamak, tanıklık etmek, yüzleşmek için araştırmacılara çeşitli konu başlıkları önererek bitirmişti sunumunu. Halide Edip ile Zabel Yesayan’ı yan yana getirmek bu başlıklardan biriydi.

Hikâye böyle başladı aslında. Zabel Yesayan’ın Türkiye’de keşfedilme süreci üzerine bir iki yerde yazdım daha önce, bu kez sözü uzatmayacağım. Ermeni Konferansının yapıldığı 2005 yılında Zabel Yesayan’ın İngilizce’de küçük bir derlemedeki birkaç pasajı ile iki Fransızca çevirisi dışındaki metinleri yalnızca Ermenice okunabiliyordu. Ermenice bilmeyen Elif Şafak’ın Yesayan edebiyatı üzerine yaptığı bu detaylı analiz tamamıyla Marc Nichanian’ın *Writers of Disaster: Armenian Literature in the Twentieth Century* (2002) kitabındaki Yesayan bölümünden “alınmıştı”.

Her şey burada kalsa popüler bir yazarın intihali sanata dönüştürme becerisini konuşacak, orada duracaktık belki. Ama işler daha da tuhaflaştı. Elif Şafak’ın açtığı yolda Zabel Yesayan keşfi bir furyaya, giderek bir genre’a dönüştü. Akademik ve entelektüel çevrelerde Yesayan’a ilgi hızla arttı. Hayat hikâyesi pek çok dergide, internet sayfasında, hatta gazetede yer buldu. Yazılarda, makalelerde, konferans tebliğlerinde Zabel Yesayan adına giderek daha sık rastlamaya başladık. Bu atıfların hiç birinde Yesayan’ın hangi dilde okunduğuna değinilmiyordu. Değinilmesi de pek mümkün değildi zaten. Tercümele Yesayan’ın keşfinden 9 yıl sonra yayınlanmaya başladı.[6]

Tuhaflık burada da bitmedi. Okunmadan keşfedildiği 2005 sonrası dönemde Yesayan’a ilgi ve atıf giderek yükselip bir doyum noktasına erişmiş olacak ki, ilk tercümelerinin çıktığı, yani Zabel

Yesayan artık gerçekten keşfedilebilir olduğu 2014 sonrasında ne Zabel ne de edebiyatı eskisi kadar tartışıldı. Yıkıntılar Arasında, Sürgün Ruhum, Meliha Nuri Hanım, ülke siyasetinde demokratikleşme söyleminden resmi olarak vazgeçilmesiyle aşağı yukarı aynı zamanlarda piyasaya çıktıklarından olacak edebiyat dünyasında, hiç değilse tercümelerden önce Zabel Yesayan’la ilgilenmiş kesimler tarafından bile fırtınalar koparılmadı. Keşfeden keşfededeceğini etmişti muhtemelen.

Furya bitti ama geriye söylemleri kaldı. “Bir zamanlar bu topraklarda” genre’ına yerleştirilmişti bir kez Yesayan. Elif Şafak’ın işaret ettiği “ortaklık” da epey rağbet gördüğünden, Zabel Yesayan ve Halide Edip birtakım yazılarda, sunumlarda, cümlelerde birlikte anılır oldu 2005’ten bu yana.

KÖTÜ BİR HİKÂYE

Zabel ile Halide’nin hayatlarından paralel partikalarda ilerleyen bir yoldaşlık hikayesi çıkarmak, ikisi arasında feminist ve entelektüel öncülükleri bağlamında bir ortaklık kurmak ancak soykırımı görmemekle, tanımamakla mümkün olabilir. Elif Şafak, Marc Nichanian’ın Yesayan edebiyatının nasıl bir Felaket yazını olduğunu adım adım çözümlediği makalesini kendinin kılarken Nichanian’ın gösterdiği yere biraz olsun bakabilse, felaketin bitimsizliğini anlamaya niyet etseydi, Zabel Yesayan ile Halide Edip’i ortaklaştırmakta bir yüzleşme ihtimali barınamayacağını fark ederdi kuşkusuz. Birinin fail diğeri için kurban olarak yerleştiği soykırım tarihini yok sayarak bir edebiyat tarihçiliği yapılamayacağını ya da feminist tarihyazımına heveslenilemeyeceğini anlardı. Aranılan Zabel ile Halide hikâyesi 1908 yılında son bulmuştu.

Sonrasında kötü şeyler oldu gerçekten.

1909’un Nisan ayında Kilikya bölgesinde gerçekleşen katliamlarda binlerce Ermeni öldürüldü. Katliam bölgelerinde gördüklerini Averagnerun Meç-Yıkıntılar Arasında’da kaleme alan Yesayan bu tanıklığın hayatını, yazısını sonsuza dek değiştirdiğini biliyor ama hala Ermenilerin ve Türklerin bir arada, ortak vatanlarında yaşayabilecekleri

Meşrutiyet ideallerine tutunuyordu kitabın satır aralarında. Halide Edip de aynısını yapmıştı 19 Mayıs 1909 tarihli Tanin makalesinde. “Ölenlerle Öldürenler” başlıklı yazıda “Sizden af dilemeye geldim (...) biçâre mezarların en küçüğünden en büyüğüne kadar başında diz çökerek mensup olduğum kavim namına ruhumun yaşlarıyla ağlamak ihtiyacını hissediyorum.” diye seslenmişti Ermenilere.[7] Katliamın sorumlusunun Hamid rejimi olduğuna emindi.

Kötü şeyler olmaya devam etti.

Zabel Yesayan 1915'te yok edilecek 234 kişilik Ermeni aydınları listesindeki tek kadın ve o kara listeden sağ kurtulmayı başaran birkaç isimden biriydi. Günlerce saklanıp, sonunda kılık değiştirerek Bulgaristan'a kaçabilmişti. 1933'te Sovyet Ermenistanı'na yerleşene kadar romancılığın yanı sıra soykırımın ne olduğunu anlatabilmek, belgelemek için pek çok faaliyette bulundu. 1915 tanıklıklarını topladı, farklı şehirlere dağılmış Ermeni yetimlerle ilgilenmek için çok sayıda seyahat gerçekleştirdi, dergi ve gazetelere yazdı. Hayatı, 1915'ten Stalin yönetiminin kara listesiyle ölümüne gönderildiği 1937'ye kadar içinden sağ çıktığı soykırımla şekillendi.

Halide Edip'in 1915 sonrası çok çalkantılı geçen hayatı, zaman içinde değişen siyasi söylemleri, politik pozisyonları bu yazının konusu değil. “Ölenlerle Öldürenler” başlıklı yazısını sonraki yıllarda inkar ettiğini, 1915 sonrasında Öldürenlerin tara-

finda, onların argümanlarına ve meşrulaştırmalarına tanıklık etmek için yazdığını belirtmek yeterli sanırım. Ama zaten tam da bu yüzden “Zabel ile Halide” hikayesinin nasıl bir tarihsel anda doluşma sokulduğunu ve ne işe yaradığını anlamak önemli. Soykırımla yüzleşirken Ermeni bir araştırmacının yıllar süren emeğini bir nefeste kendine mal etmek nasıl mümkün oluyorsa, bir yazar hiç okunmadan nasıl bu kadar popülerleşiyorsa, “Zabel ile Halide” de benzer şekilde iş görüyor, her kötü hikaye gibi anlamı kendiyi sınırlayıp sabitleyerek. Yoksa soykırımı inkar etmeyi okul sıralarında Halide Edip'in Ateşten Gömlek'iyile öğrenmiş, “Türklüğün alınına kıyım ifitirasını yapıştıran hain Ermenilerle”, “deştikçe cerahat akıtan Hristiyan çibanlarla”, “Osmanlı'nın cerah titizliğiyle kesip atılması gereken bu hastalıklı uzuvlarıyla” romanlarda tanışarak resmi devlet söylemini içselleştirmiş kaç kuşak insan yetiştiğini göz ardı edip, Zabel ile Halide'yi neden feministlikte, kadın yazarlığı tarihinde buluşturalım bir çırpıda? Kurbanla fail bir kapta erisin, karışsın birbirine, geçmiş olsun, geçmişe ait bir hikaye olsun istiyoruz, asla hikayeleşemeyecek olanın karşısında dağılıp unufak olmayı göze alamadığımız için. Söylemlerde iyiyiz: Hatırlamak tamam, yüzleşmek tamam, özür dilemek bile tamam. Ama ya biri de çıkıp adaletle ilgili bir soru sorarsa?

[1] Hasmik Khalapyan “**Kendine Ait Bir Feminizm: Zabel Yesayan'ın Hayatı ve Aktiviteleri**” in Bir Adalet Feryadı: Osmanlı'dan Türkiye'ye Beş Ermeni Feminist Yazar (İstanbul: Aras Yayıncılık 2006).

[2] İpek Çalışlar, **Biyografisine Sığmayan Kadın** (İstanbul: Everest Yayınları 2010)

[3] Uygur Kocabaşoğlu, “**Hürriyet**”i Beklerken, İkinci Meşrutiyet Basını (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 2010)

[4] Melissa Bilal, “**Pavagan e (Yeter!): Zabel Yesayan'ın Barış Çağrısını Duyabilmek**” in Feminist Yaklaşımlar (Sayı 07, 2009 Mart)

[5] Elif Şafak, “**Sürekli Sürgün: Zabel Esayan Üzerine Bir İnceleme**”, “İmparatorluğun Çöküş Döneminde Osmanlı Ermenileri: Bilimsel Sorumluluk ve Demokrasi Sorunları” (Konferans tebliği 2005)

[6] 2014'te Yesayan'ın en önemli eserlerinden Hokis Aksoryal, My Soul in Exile and Other Writings adı altında İngilizceye, Mon âme en exil adıyla Fransızcaya çevrilirken; Silihdari Bardeznerı, Gardens of Silihdar: A Memoir başlığıyla İngilizcede; Yesayan'ın Kilikya katliamına tanıklık metni Averagnerun Meç ise Kayuş Çalıkman Gavrilof çevirisiyle Yıkıntılar Arasında adıyla Türkçede yayımlandı. 2015'te ise Mehmet Fatih Uslu çevirileriyle Sürgün Ruhum ve Meliha Nuri Hanım basıldı.

[7] Halide Salih, “**Ölenlerle Öldürenler**”, Tanin, 19 Mayıs 1909.

Zabel Yesayan'la çember zaman

Soykırım kelimesinin yasaklandığı bir anmanın ülkesinde, Zabel Yesayan, “Nereden biliyorsunuz? Orada mıydınız?” sorusuna “Oradaydım. Ondan biliyorum” yanıtını verecek olan insandı. Şimdi bir daha bakalım basılı kitaplarına. Siyah-beyazda donmuş vakarlı duruşuna. Bütün bunları taşımayı, halleşmeyi bilmeden Zabel Yesayan'ı okumuş oluyor muyuz sahi?

Karin Karakaşlı kkarakasli@gazeteduvar.com.tr

Hani bazen bir film, sanki kişisel hikâyenizmişçesine sızar ya içinize, benim için ‘Yağmurdan Önce’ öyle bir film. Makedonya’da Sırlar ile Arnavutlar arasındaki iç savaşın henüz patlak vermediği günlerde Makedon yönetmen Milčo Mančevski, Bosna Savaşı’nın atmosferinden hareketle adeta olacakları öngörmüş, senaryosunu yazıp yönettiği ‘Yağmurdan Önce’ filminde Hıristiyan ve Müs-

lüman halk arasındaki gerginliği iç içe geçmiş hikâyeler üzerinden olanca yakıcılığıyla önümüze getirip bırakmıştı. Makedonya- İngiltere hattında geçen ve bir kitap misali, ‘Kelimeler’, ‘Yüzler’ ve ‘Fotoğraflar’ başlıklı üç bölüme ayrılan film, sarmal düzende kesişen kaderlerin gücünü, savaşın kirlettiği ruhların acısını ve inat gibi orada filizlenen aşkları gösteriyordu.

Filmin sonuna geldiğimde bir an duraksamıştım; sanki yap-bozun bir parçası yanlış yerleştirilmiş-çesine oturmayan bir şeyler vardı kurguda. Oysa bu his aslında yönetmenin murat ettiği şeyin ta kendisiydi. Bir kurgu oyunu yapmış, sonu cinayete varan olayların akışını tersyüz ederek anlatmıştı. Anlamsız bir savaşın darmadağın ettiği hayatların ortasında, Mançevski'nin bir an için gösterdiği duvar yazısı, aslında zamanın akışına dair filmin dayandığı temeli işaret ediyordu: "Time never dies – The circle is not round." Zaman asla ölmez-Çember yuvarlak değildir.

Zamanın hiç ölmediği, çemberin ille de yuvarlak olmadığı bir hali Zabel Yesayan'ın Yıkıntılar Arasında kitabında yakalamıştım bir de. Daha doğrusu bu kitabı, yazarın birkaç yıl sonra sunduğu bir raporla kıyasladığımda...

Paris'teki Nubaryan Kütüphanesi'nde yer alan ve Ümit Kurt ile Alev Er'in çevirdikleri haliyle 21 Ağustos 2014'te Agos'ta yayımlanan belge, pek çok şeyin yanı sıra zamanı da yeniden düşünme vesile olmuştu.

8 Mart 1919'da Ermeni edebiyatı ve siyasi hayatının önemli isimlerinden Zabel Yesayan'ın kaleme aldığı ve Paris'teki Ermeni Milli Delegasyonu Başkanı Boğos Nubar Paşa tarafından Paris Barış Konferansı'nın dikkatine sunulan bu raporda, 1915'te Ermeni kabilelerin maruz kaldığı tecavüz, katliam, işkence dolu insanlık dışı muameleleri sıralanıyordu. Bu ikincisiydi. Zira Aras Yayıncılık tarafından basılan Yıkıntılar Arasında'da Nisan 1909'daki Adana katliamı sonrasında, İstanbul Ermeni Patrikhanesi'nce kurulan İkinci Heyet'in üyesi olarak bölgede geçirdiği aynı yılın Temmuz-Eylül aylarını anlatan da Zabel Yesayan'dı.

FELAKETİN ANLAMİ VAR MI?

Her dönemin muhalifi Zabel Yesayan, Yıkıntılar Arasında'da, insanın okurken zorlandığı, okurken zorlandığı için utanç duyduğu vahşetin tanıklığını yapar. Bir anne ağlamasını durduramadığı için saklandıkları kuytuda yakalanacakları korkusuyla bebeğinin komşusu Ermeniler tarafından öldürülmeye çalışıldığını görünce, yavrusunu kendi elleriyle öldürüp aklını kaçırmıştır. Açlıktan yaratığa dönmüş insanlar vardır. Bu cehennem görüntülerini belgesel netliği ve handiyse acımasızlığıyla kaydeden Yesayan, kitabın 1911 tarihli önsözünde alabildiğine temkinlidir. Marc Nichanian, bu özel baskının önsözünde, yazarın sunumundaki ruh halini şöyle yorumlar: "Yesayan felakete bir anlam yüklemek istiyor; tüm o ölümlere, o müthiş anlamsız ölümlere bir anlam kazandırmak ve tabii böylece, yazdıklarını ve yazma edimini aynı zamanda kendisi için gerek-

çelendirebilmek istiyor. Çünkü anlam yitiminin olduğu yerde çılgınlığın tehdidi söz konusudur."

"Biz de kurbanlarımızı verdik, kanımız bu sefer Türk yurttaşlarımızla birlikte döküldü. Bu son olacak" der Zabel Yesayan. 31 Mart vakalarına denk getirilerek eski rejime havale edilmiş görünen katliamdaki İttihatçı parmağı çok iyi bilir oysa. Ve o gerçeği anlatısındaki kahredici ayrıntılardan çıkarmamızı bekler sanki.

ON YIL BİR YÜZYIL

1919 tarihli rapor ise bir feryattır. Büyük çoğunluğu Ermeni olan ve bunun yanında çok sayıda Rum, Süryani ve Nasturî çocuk ve kadının bulunduğu anlatan Yesayan'ın anlattıklarını okuyabilmek yürek ve dayanıklılık ister: "Çocuk, genç kız ve genç kadınlarsa caniler tarafından kaçırıldı. Bu onursuz durumdan kaçmayı başaranlar, bu kez de yollarda öldürüldü. Konvoylara refakat eden jandarmalar, onları 1-2 gün yürüttükten sonra bir su kaynağı yanında durduruyor, ama su

Yıkıntılar Arasında, Zabel Yaseyan, çev: Kayuş Çalıkman Gavrilof, 320 syf., Aras Yayıncılık, 2015.

içmelerini engelliyorlardı. Suya kavuşma izni elde etmenin bedeli, bilmem kaç tane bakire ya da genç kızın kendilerine teslim edilmesiydi. Bu korkunç yöntem sistematik biçimde uygulandı.”

Zabel Yesayan’a göre, Müslümanların alıkoyduğu çocuklar ve kaçırıldıkları tarihte reşit olmayan kadınlar koşulsuz geri getirilmeli, ailelerine teslim edilmeli, aile ve yakın akrabalarının ölmüş olması halinde ilgili milletlerin korumasına verilmelidir. Reşit kadınların teslimi daha zor olacaktır. “Müttefik güçlerin desteğine sahip uluslararası bir kadın komisyonu kurulmalıdır... Ya hemen düşmanın saklanması fırsat bırakmadan harekete geçip bütün bu zavallı köleleri onlardan uzaklaştıracağız ya da yeni sorun ve komplikasyonlara sebep olacağız... Türklerin elinden kurtarılacak çocukların barınacağı yetimhanelerin sayısı hızla arttırılmalı. Müslümanlardan kurtaracağımız kadınlar için, onları yeniden doğdukları topraklara yerleştirenceye kadar yeni sığınaklar oluşturmalıyız.”

Belli ki Zabel Yesayan 1909’dan 1919’a varan o on yıl içinde birlikte yaşama rüyasını ve inancı kaybetmiştir. Artık Türklerden ve Müslümanlardan kurtarılan kadın ve çocuklar vardır. İttihat’ın sistematik imhası sonrası anlam ellerinin arasından kayıp gider.

Ve bütün o on yıl aslında koca bir yüzyılın da ifadesidir.

MUKTEDİR RUHUN DEHLİZLERİNE YOLCULUK

Dahasını da yapar Zabel Yesayan. Çünkü o her şeyden önce bir yazardır. Yine Aras Yayıncılık’tan çıkan Meliha Nuri Hanım kitabında, bu zulmün muktedir ruha nasıl nüfuz ettiğinin izini sürer.

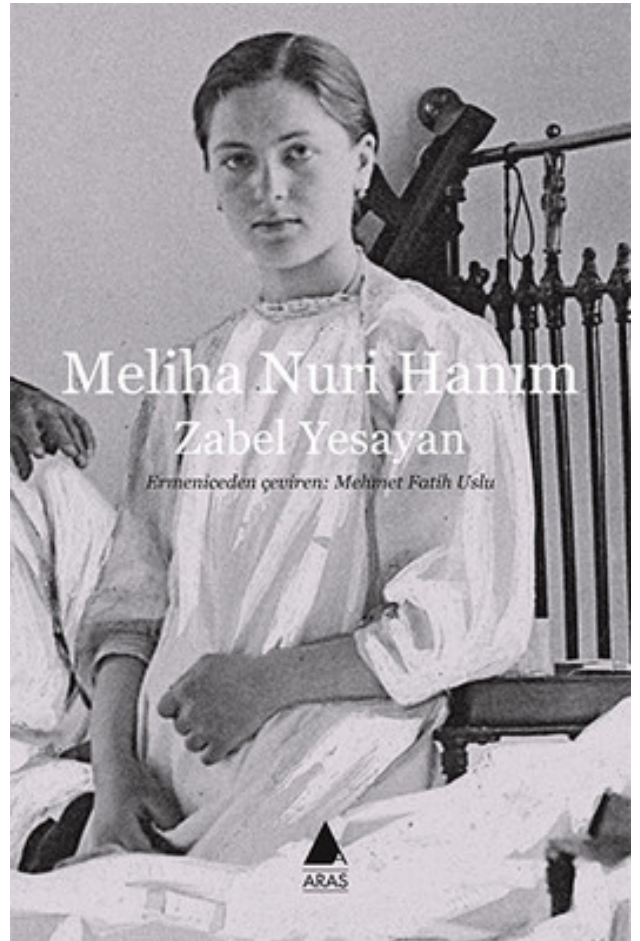
Çanakkale Savaşı sırasında Gelibolu Hastanesi’nden gönüllü olarak hemşirelik yapan ve köşklerde büyümüş, seçkin bir ailenin kızı olan Meliha Nuri Hanım’ın günlüğünden notlar biçiminde kurgulanan novellada kendisini terk ederek başka bir kadınla evlenen Celaledin Bey’e duyduğu aşk ve nefreti görürüz. Üçgenin diğer köşesiye aynı hastanede tabip olarak görev yapan, Meliha Nuri Hanım’ın büyüdüğü köşkteki bahçivanın oğlu Remzi’dir.

Çocukluğundan bu yana Meliha’ya âşık olan Remzi için, Celaledin hayatının en büyük travmasının müsebbibidir. Köşkün bahçesinde Meliha’yı hayranlıkla izlediği bir gün, at üzerindeki Celaledin tarafından görülür ve onun kırbacından kaçmak durumunda kalır. Remzi, işte tam da o anda mücadele alanını belirler: “Benim o

anki alçaklığım, nefretimi zehirledi ve yine o an aldığım yara, dünyanın bütün zayıflarının, aşağılanmışlarının canını yakan, onları ısırarak sefaleti benim için anlaşılır hale getirdi. Sonra, zorlu hayatım boyunca, her gün Celaledinlerle karşılaştım. Celaledinler, tahkirin kırbacını sürekli başımızın üzerinde salladılar ve biz onların önünden kaçtık. Bu rezillerin içimizde biriktirdiği zehir ve nefret bir gün patladığında, dünya işte o zaman temellerinden sarsılacak.”

ANAHTAR DEĞİL KİLİT

Baştabip Remzi için askerî başarılar dahil her şey, kendi deyişiyle “Biraz altın tozu, başka da hiçbir şey”dir. Benimsediği hayat anlayışına uygun olarak, tam da o günlerde aynı hastanede görev yapan ve ailesi Kayseri’den dönülmez tehcir yollarına çıkarılıp yok edilen Ermeni tabibin derdine ortak olmaya çalışır. Meliha Nuri Hanım’ın Ermeni tabibe yaklaşımı ise katıksız bir nefret ve düşmanlık üzerine kuruludur. Tabibin bu nefretin öznesi olmayı gerektirecek hiçbir eylemi yoktur;

Meliha Nuri Hanım, Zabel Yaseyan, çev: Mehmet Fatih Uslu, 80 syf., Aras Yayıncılık, 2016.

Ermeni olması, yeter de artar bile...

Tam da bu noktada, yükte hafif pahada ağır bu novellayı doğrudan Ermeniceden çeviren Mehmet Fatih Uslu, kapsamlı bir sonsözle domino etkisini tarif eder: “Zabel Yesayan, Meliha Nuri Hanım örneğinde Felaket’in sebebine ve Felaket’ten uyanmaya doğru bir yol da tarif eder gibidir. Öyle ki, aslında Meliha Nuri Hanım’ın, Remzi’ye değer vermeyi bilse, Ermeni doktora olan nefretindeki körlüğü de görebileceğini; Ermeni doktora duyduğu nefretin temelsizliği üzerine gerçekten düşünebilse, Remzi’nin Celaledin’den çok daha değerli biri olduğunu anlayabileceğini; Celaledin’in sınıfına ve kudretine olan bilinçli ya da bilinçsiz aitliğini yenebilse, kendi iç sıkıntılarını ve çelişkilerini boşa düşürebileceğini hissederiz.”

Ama Meliha Nuri Hanım, hayatını kökünden değiştirecek ve anlamlı kılacak bu adımı bir türlü atamaz, o eşiği hiç geçemez. Çemberin dışına çıkmayı başaramadığı, buna yeltenecek güç ve cesareti kendinde bulamadığı noktada da bir ömür, aynı fasit dairede dönmeye mahkûm olur. Dolayısıyla Yesayan’ın gösterdiği ve Remzi’yle simgeleşen anahtar, bir türlü o kalp ve vicdan deliğine sokulup çevrilmediğinden, aslında sadece kilidin nerede olduğunu göstermekle kalır.

‘ERMENİLERDEN NEFRET ETMİYOR MUSUNUZ?’

Remzi’nin neden Ermeni tabibin yanında yer aldığını buradan anlarsınız da, Meliha Nuri Hanım hep bir miktar anlaşılabilir kalır. Aslında pek çok yerde Meliha Nuri Hanım’ın sorgulayıcı zihni ve o incecikli kalbiyle bu mesnetiz nefretten arınmasını bekleriz. Bir olasılık olarak mümkündür bu, ama hep olasılık olarak kalır. Zira, kendi varlığını yerle yeksan edecek böyle bir farkındalık için gereken cesareti bulamaz Meliha.

“Ermeni tabip yaptı ameliyatı. Belli mi olur, belki dikkatsiz davranmıştır” der. Aldığı yanıt yine bir yüzleşme imkânı sunar, ama Meliha bunu da görmezden gelecektir: “Remzi adımlarını hızlandırmıştı ama durdu: Sabah saat beşten geceyarısına kadar aralıksız çalıştı, dedi azarlayan ve güvenmiş bir sesle. Ve bu halde üç aydan beridir burada. Dahası iki gün önce genç karısının ve yaşlı ana babasının sürgün yolunda iz bırakmadan yok olduğunu öğrendi.”

Sade bir söylem çözümlemesi, bu nefretin meşruiyetini, egemen ve üstün olma kibrinden aldığını anlamaya yeter: “Geçen gün, ameliyathanede Ermeni tabip bile bir dikkatsizliğim için beni ikaza cüret etti. Nefret ediyorum bu devlet düşmanlarından. Yoksa siz Ermenilerden nefret etmiyor

musunuz?” diye sorar Meliha, Remzi’ye. Oysa hemşire olan kendisidir, tabip haklı olarak kendisini uyarmıştır. Ama Meliha için o sadece Ermeni’dir ve bir Ermeni haddini bilmelidir.

Sadece tek bir an eşitlenmelerine izin verir, o da olağanüstü koşulların dayattığı ortak çaresizlik halidir: “Yaralı arabaları namütenahi kuyruklar halinde kapımızın önünde duruyor ve yüklerini boşaltıyorlardı. Artık onlara en basit ihtimamı bile gösteremiyorduk. Tüm çalışanlar ayaktaydılar ve aceleyle birbirlerine yardım ediyorlardı. Bir müddet Ermeni tabiple çalıştım. O, kana bulanmış yaralı ete yapışmış giysi parçalarını çıkarırken, gözlerimiz aynı samimi hüznün içinde birbiriyle buluştu...”

HAYAT VE EDEBİYAT

Zabel Yesayan, hayatı ve edebiyatı birbirine örülü yazarlardandı. Hayatını gazetecilik, dergi editörlüğü ve yazarlık sac ayağında yazı ve emek üzerine inşa eden 1878 Üsküdar doğumlu Zabel Yesayan, Sorbonne’da edebiyat ve felsefe dersleri alarak üniversiteye giden ilk Ermeni kadın oldu. 1908’de, Meşrutiyet ilan edilince İstanbul’a kesin dönüş yaptı. Öykü, deneme ve romanlarında, kadın hakları ve kadınların toplumsal yaşamdaki konumlarına eğildi. Yazıları ve çevirileri Fransızca ve Ermenice dergi ve gazetelerde yayımlandı. Hayatı boyunca sosyal hizmetten de geri durmadı.

Üsgüdari Hay Dignants Ingerutyun (Üsküdar Kadınlar Cemiyeti), Dignants Miutyun (Kadınlar Birliği), Azkaniver Hayuhyats Ingerutyun (Milletperver Ermeni Kadınlar Cemiyeti), Ashk-hadanki Dun (Çalışma Evi), Alliance universelle des femmes pour la Paix par l’Education (Eğitim yoluyla Barış için Uluslararası Kadın Birliği) kuruluşlarını başkanlık, üyelik yaparak konferanslar vererek destekledi. 1917-1918’de Bakü’de mülteci ve yetimlerin yerleştirilmesi çalışmalarına katıldı, 1920-1921’de Kilikya’da yetimhanelerde çalıştı, 1927- 1933 döneminde HOG (Ermenistan’a Yardım Komitesi) Paris kolunda görev aldı.

24 Nisan 1915’te, Ermeni aydınlarının çıkarıldığı ölüm yolculuğundan bir hastanede saklanarak son anda ve kılıpayı kurtulmuştu. Bir süre Bulgaristan’da kaldıktan sonra Bakü’ye geçti ve 1921’de yeniden Paris’e döndü.

Hayat tuhaf bir döngü. Sürgünlü ölüm yine geldi buldu Yesayan’ı. Ermenistan hükümetinin daveti üzerine 1933’te Yerevan’a göç eden ve Yerevan Devlet Üniversitesi’nde edebiyat dersleri veren, 1934’te Ermenistan Yazarlar Birliği’nin üyesi olan Zabel Yesayan, bir kez daha kara listeye alındı, çünkü bu yeni vatanında da muktediri ifşa et-

mişti. 1937’de “Büyük Temizlik” adıyla bilinen Stalin kovuşturmaları sırasında tutuklanıp Sibirya’ya sürüldü. Ölüm tarihi ve mezarının yeri hiç bilinemedi.

Ne demiştik. Zaman asla ölmez. Çember yuvarlak değildir. Ve işte bugün yine bir yılın Nisan ayında, tarihin 2018. eşiğinde 24 Nisan 1915 Ermeni Soykırımı’nda hayatını kaybedenler için İstanbul’da Sultanahmet’te İHD İstanbul Şubesi İrkçilik ve Ayrımcılığa Karşı Komisyonu ve EGAM tarafından yapılacak etkinlik, İstanbul Valiliği’nin konuşma metninden “soykırım” kelimesinin çıkarılmasının talep etmesi üzerine iptal edildi.

‘NEREDEN BİLİYORSUNUZ, ORADA MIYDINIZ?’

Her yıl soykırımı hayatını kaybeden aydınların fotoğraflarının olduğu pankartları taşıyan Jiyan Tosun, Gamze Yaman, Leman Yurtsever gözaltına alındı. Üç aktivist Sirkeci Karakolu’nda ifadeleri alındıktan sonra serbest bırakıldı. Bu da bir ilkti. 2005’ten bu yana anma etkinliklerini düzenleyen İHD basın açıklamasında yaşananları şöyle paylaştı: “Biz yıllardır Sultanahmet, Haydarpaşa, Ermeni soykırımının hafıza mekânları olan yerlerde anmamızı yaptık. Bizler aynı sloganları, aynı pankartları taşıdık. Geçtiğimiz yıl da yine olağanüstü hal durumu vardı. Yine aynı yerde, aynı pankartlarla açıklamamızı yaptığımızda hiçbir engelle karşılaşmadık...”

Dövizimize, pankartımıza el konularak yapılacak bir basın açıklamasını reddettiğimiz için burada sizi bilgilendiriyoruz. Ermeni soykırımı yazılı pankartlarla ilgili polis geliyor ‘sözde soykırım’ diyeceksiniz diye geliyor polis. Polise ‘Hayır soykırım’ diye cevap veriyor arkadaşlarımız. Polis, ‘Nereden biliyorsunuz orada mıydınız?’ diyor. Arkadaşımız da polise ‘Sen mi oradaydın’ diyor. Bunun üzerine pankartlar polis tarafından toplanıyor ve arkadaşlarımız alınıyor.”

Aktivistlerin yanındaki Ermeni aydınlara ait fotoğraflara ve “Soykırım tanı, af dile, tazmin et” pankartına polis tarafından el konuldu. Zabel Yesayan da o el konulan fotoğraflardan biri olabilirdi. 24 Nisan gecesi, kimbilir kaç ayın çalış-

masının, nasıl muhbirliklerin ürünü olan listelerle iki yüz elliye yakın Ermeni aydın, gazeteci, yazar, öğretmen, doktor, eczacı, siyasetçi, tüccar, din adamı evlerinden apar topar alınıp sürüldükleri Çankırı ve Ayaş’ta katledildi. Akabinde ne olduğunu bile anlamadan bir halk yerinden yurdundan, toprağından oldu, vardırma yollarda heder oldu. Onlar soykırım demediler yaşadıklarına. ‘Çart’ (kesim, kırım), ‘ağed, yeğern’ (felaket), ‘aksor’ (sürgün), kafe, seferberlik dediler.

Ve adıyla dehşeti azalıp çoğalmayacak, kabul ya da inkârla değişmeyecek o aynı felaket ölümü öldüler.

Her dönemin, tahakküm kuran her düzenin kara koyunu olmuş, muktedirin zulmünü gözleriyle görmüş, teninde yaşamış, kaydını tutmuş bu kadın için zaman, çember zamandır. İnsanı o incecik delilik hattında yürüten bu acının siyasette mücadelesini, edebiyatta en incelikli ruhsal tahlillerle insan hikâyesini vermiştir. Şimdi asıl soru şu: Zabel Yesayan’ın o on yılını iliğimizde hissedebiliyor muyuz? Meliha Hanım aracılığıyla muktedir içeriden meydan okurken, duymazdan gelinen o sesi sahiplenebiliyor muyuz?

Balkan Savaşı sırasında bir yazısında “(...) Savaş ilan edildi... Savaşın yanı başımızda olduğunun bilincindeyiz, fakat yine de sakin ve tekdüze hayatımıza devam ediyoruz” demişti Zabel Yesayan. Bugün için de demiş olabilirdi. Zaten gücü, kıymeti ve zaman dışılığıydı.

Soykırım kelimesinin yasaklandığı bir anmanın ülkesinde, Zabel Yesayan, “Nereden biliyorsunuz? Orada mıydınız?” sorusuna “Oradaydım. Ondan biliyorum” yanıtını verecek olan insandı.

Şimdi bir daha bakalım basılı kitaplarına. Siyah-beyazda donmuş vakarlı duruşuna.

Bütün bunları taşımayı, halleşmeyi bilmeden Zabel Yesayan’ı okumuş oluyor muyuz sahi?

Duygu Asena Roman Ödülü Gerçek Hayat'a verildi

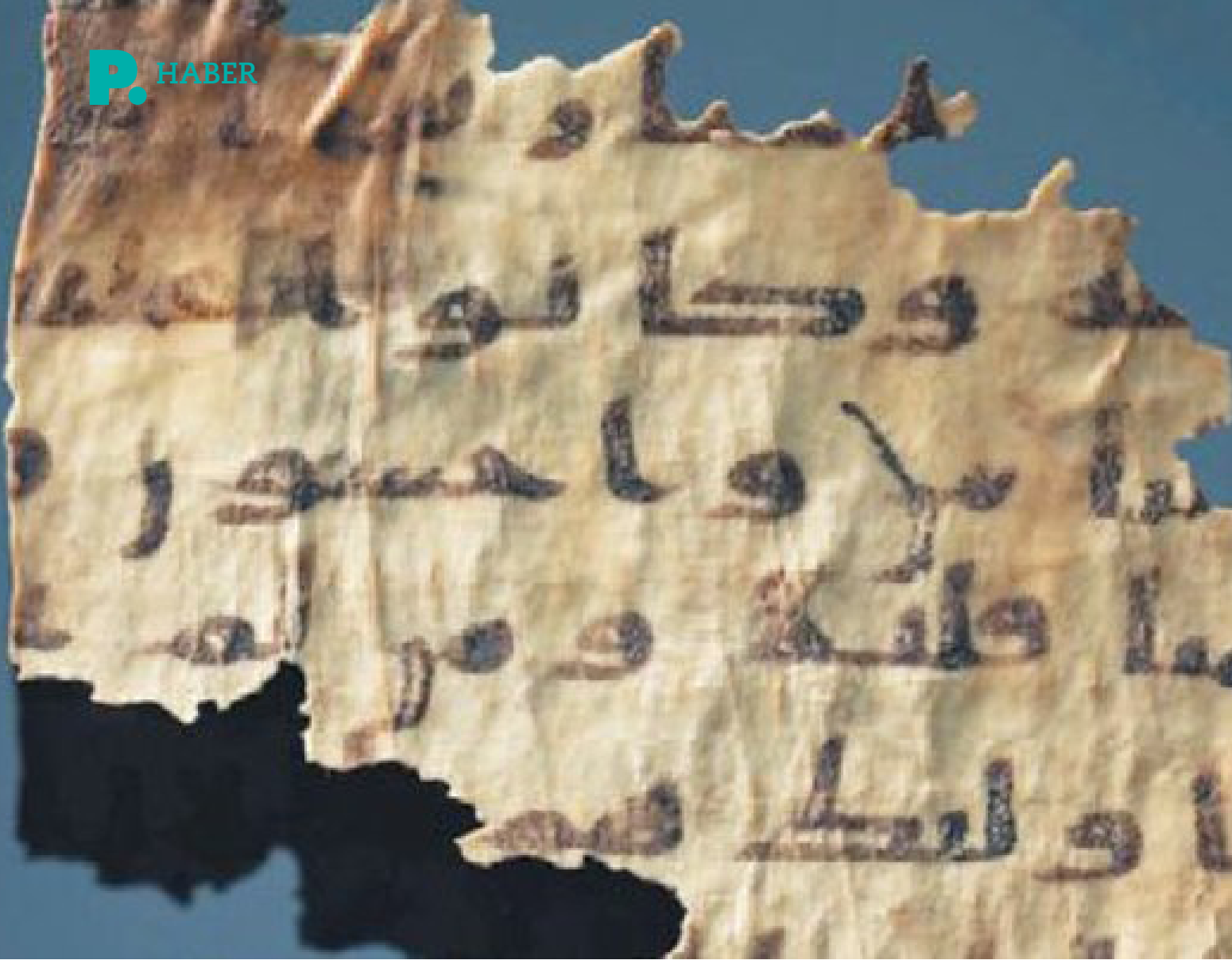
Duygu Asena'nın anısına, 2007 yılından itibaren verilen Duygu Asena Roman Ödülü'ne bu yıl Gerçek Hayat kitabıyla Oylum Yılmaz'ın değer görüldüğü açıklandı.

Seçici Kurul, 2 Mayıs 2018 Çarşamba günü yaptığı toplantıda Oylum Yılmaz'ı, Gerçek Hayat adlı kitabındaki kendine has üslubu ve etkileyici anlatımının yanı sıra Türkiye feminizm tarihi içerisinde önemli rol üstlenen yazarlara selam göndererek kadına ait görülen temel duyguları ilgi çekici kurgusuyla anlatması bakımından oybirliğiyle ödüle layık gördüğünü açıkladı.

Gerçek Hayat, Nisan 2017'de İletişim Yayınları etiketiyle okurla buluştu.

Gerçek Hayat, Oylum Yılmaz, 132 sayfa, İletişim Yayınları, 2017

Kuran'ın altında İncil bulundu!

8. yüzyıldan kalma bir Kuran elyazmasının altındaki harfler okundu: İncil!

8. yüzyıldan kalma bir Kuran elyazmasının altında İncil'den pasajlar olduğu keşfedildi. Bu, bugüne dek İslam'ın kutsal kitabının yazımı için kullanılan ilk Hıristiyan belge olarak kayıtlara geçti.

Keşfi yapan Fransız akademisyen Dr. Leonard Cellard kısa bir süre önce Christie's Müzayede Evi'nin kataloğunu incelerken 8. yüzyıldan kalma bir Kur'an elyazmasıyla karşılaştı ve Arapça harflerin altında silik olarak Kıpti alfabesinden harfler olduğunu fark etti. Christie's ile irtibat kuran Cellard daha detaylı bir araştırma sonucu söz konusu yazının Tanah'ın ve Eski Ahit'in bir bölümü olan Tesniye Kitabı olduğunu ortaya koydu

'ÇOK ÖNEMLİ BİR BULUŞ'

"Kur'an ve erken dönem İslam adına çok önemli bir buluş bu" diyen Cellard "Böylece iki dini topluluk arasında bir etkileşim olduğunu görmüş olduk" dedi. İlk bakışta bu önemli detayı kaçırdıklarını itiraf eden Christie's yetkilisi Romain Pingannaud, "Çok çarpıcı bir buluş, çünkü bugüne kadar Arapça olmayan bir metnin üzerine yazılmış ilk Arapça örnek bu" dedi. Sayfalara 80 bin-120 bin pound arası bir fiyat biçen Christie's elyazmasının Arap istilası sırasında Kıpti toplumunun hakim olduğu Mısır'da yapıldığının muhtemel olduğu görüşünde. Kuran yazı stiline 8. yüzyıl ya da 9. yüzyıl başlarına ait olduğuna kesin gözüyle bakılsa da, altındaki Kıpti yazının hangi döneme ait olduğu anlaşamıyor ama uzmanlar yazının 7. yüzyıldan önce yazıldığı konusunda hemfikir.

P. ZABEL YESAYAN: YAŞADI, TANIK OLDU, YAZDI...

Zabel Yesayan'ın örtüsü

Osmanlı'da üretilmiş Ermenice ve Ermeni harfli Türkçe edebiyatta Türkler çok az temsil edilmiş. Pek çok eserde ağırlıklı toplum içi ilişkilere odaklanıldığını, komşu milletlerle ama özellikle de Türklerle pek ilgilenilmediğini görmek zor değil. Bugünden bakınca, aynı toplumda yaşayıp, ortak mekânları paylaşan insanların birbirlerinin edebiyatlarında neden görünmediklerine (ya da az göründüklerine) şaşmamak zor olsa da, bunun Osmanlı Ermenilerin edebiyatının önemli meselelerinden ve özelliklerinden biri olduğu aşikâr. İşte Yesayan'ın Örtü'sü bu bağlamda nevi şahsına münhasır bir metin.

Mehmet Fatih Uslu

Bu yazıda Zabel Yesayan'ın 1914 yılında yayımlanan novellası Örtü'yü (Koğu) Yesayan meraklısı okura genel hatlarıyla tanıtmaya çalışacağım. Örtü'de, Adile isimli fakir bir genç kızın sonu felaketle biten dokunaklı evlilik hikâyesi anlatılıyor. Metni hem Yesayan hem de genel olarak Ermenice edebiyat bağlamında ilgi çekici kılan en önemli özellik eserdeki tüm kahramanların Türklerden oluşması. Yesayan, bir Müslüman genç kadının gözünden aşk, kadın ve evlilik temaları üzerinde gezinen bir metin kurmuş.

Yazarın 1928 yılında basılan Meliha Nuri Hanım'da Çanakkale Savaşı'nda görev yapan bir Türk hemşireyi anlatmayı seçtiğini, savaşı ve dönemi bir Türk genç kadının haleti ruhiyesi için tasvir etmeyi denediğini biliyoruz. Aslında, 1915 sonrasında Ermenice edebiyatta Türklerin daha fazla temsil edildiğini, hatta bu temsilin en azından bazı yazarlar için bir amaç haline geldiği söylenebilir. Bu bağlamda, Meliha Nuri Hanım bu çabanın ilginç örneklerinden biri olarak ortaya çıkıyor. Ama 1915 öncesine baktığımızda durum çok farklı.

ÖRTÜ'NÜN DİĞERLERİNDEN AYRILDIĞI YER

Alanın gözlemcilerinin değişik fırsatlarda altını çizdiği gibi, Osmanlı'da üretilmiş Ermenice ve Ermeni harfli Türkçe edebiyatta Türkler çok az temsil edilmiş. Pek çok eserde ağırlıklı toplum içi ilişkilere odaklanıldığını, komşu milletlerle ama özellikle de Türklerle pek ilgilenilmediğini görmek zor değil. Bugünden bakınca, aynı toplumda yaşayıp, ortak mekânları paylaşan insanların birbirlerinin edebiyatlarında neden görünmediklerine (ya da az göründüklerine) şaşmamak zor olsa da, bunun Osmanlı Ermenilerin edebiyatının önemli meselelerinden ve özelliklerinden biri ol-

duğu aşikâr. İşte Yesayan'ın Örtü'sü bu bağlamda nevi şahsına münhasır bir metin.

ÖRTÜ'YE GENEL BAKIŞ

Eser, Osmanlı romanının farklı örneklerinde gördüğümüz gibi bir bahar tasviriyle açılıyor. Genç bir Osmanlı subayı olan Ali Hasan Bey, vapurda arkadaşı Adil Bey ile karşılaşılıyor. Adil Bey eski çalışanları olan İbrahim'i ziyarete gitmek arzusunda. Vatansever İbrahim kötürüm kalmış, onun hikâyesinden etkilenen Ali Hasan Bey de Adil Bey'in peşine takılıyor, Salacak'taki eve onunla beraber gidiyor. Orada bahçede İbrahim'in kızı Adile'yi görüyor. Bu dönemin edebiyatında çok alışık olduğumuz bir çarpılma sahnesi. Ama şu ilginç, Ali Hasan Adile'yi gördüğünde kızın başı açık, kız hemen telaşla omuzlarındaki örtüyle başını kapatıyor ve uzaklaşıyor. Ama genç adam bir anlık da olsa örtüsüz gördüğü kızıdan çok etkileniyor.

Ali Hasan Bey, saraydan çıkma bir Çerkez cariye olan Seher Hanım'ın oğlu. Anne bir saraylı olarak oğlunun üst sınıftan (asilzade) bir kızla evlenmesini arzu ediyor. Ama Ali Hasan Bey'in akli fena halde tesirinde kaldığı Adile'de. Kadın oğlunun isteğine itiraz etse de, ısrarına dayanamıyor, kız istemeye razı oluyor. Çocuksu Adile için de bu dönem aslında tastamam yaşmaklanma, yani bir anlamıyla çocukluktan genç kızlığa geçme vakti. Anlatıcının vurgusuyla söylersek, artık bir beyaz örtünün yetmeyeceği döneme giriyor. Erkekler ve evlilik konusunda binbir hülya içinde, zihni binbir hayalle dolu. Lakin başta tereddüt eden ailesi kızın hülyalar içindeki halini de görünce Ali Hasan Bey ile evlenmesine razı oluyor.

Eserin ikinci kısmı Adile ile Ali Hasan'ın evliliği üzerine kurulu. Seher Hanım'ın arzu ettiği şehir

terbiyesini haiz olmayan Adile'nin yol yordam bilmediğini, kendisini beceriksiz ve huzursuz hissettiğini ve bu durum nedeniyle de Ali Hasan için üzüldüğünü görüyoruz. Ali Hasan başta çok mutlu olsa da, Avrupalı ve Avrupalı kadınlarla evlenmiş arkadaşlarını gördükçe, Adile'nin mütevazı haline ilk başta verdiği değeri unutmaya başlıyor. Ondaki bu duygu zayıflaması Seher Hanım'ın hoşuna gidiyor. Annesinden de etkilenen genç adam Adile'den gittikçe uzaklaşıyor. Adile kendini güçsüz ve zavallı hissettikçe daha da eziliyor. Ali Hasan'dan dayak yiyor, kayınvalidesi tarafından daha çok eziyet görüyor. Hastalanıyor, zar zor kendini toparlıyor. En son anne tarafından evlerine Makbule adında bir cariye gönderilmesine tahammül edemeyerek evi terk ediyor, baba evine dönüyor.

İbrahim evladının başına gelenlerden dolayı kendini hakarete uğramış hissedip, Ali Hasan'ın kızını boşamasını istiyor. Ali Hasan pişmanlıkla, Salacak'taki eve ikinci kez gidiyor. Bu sefer, romanın ilk sahnesindeki bahar ve mutluluk havasının yerinde, kara kış ve umutsuzluk var. İbrahim ağlarayak, onun "kızının celladı" (181) olduğunu söylüyor, o ise pişman olduğunu anlatmaya çalışıyor. Ama İbrahim kızın geri gitmesine izin vermeyecek, Ali Hasan ise kızı azat etmeye razı olmayacak. Tüm bu sürecin tazyikine dayanamayan Adile hastalanıp, bir süre sonra ölüyor. Metnin sonunda aile kızın cenazesinin yanında matem içinde. Lakin aniden çıkıp gelen Ali Hasan sahneye dahil olduğunda bu matem yerini bağırsık çağırışlar alıyor, İbrahim, Ali Hasan'ın kızı görmemesi için kızın yüzünü örtüyor ve metin bu gürültülü sahneyle kapanıyor.

ÖRTÜ'DE KADIN ODAĞI

Çok kaba bir özetini verdiğim metinde dikkat çekici iki odak var var. Bunlardan ilkinde kadın odağı diyelim. Öncelikle Zabel Yesayan'ın bir Müslüman kızın ruh ve zihin dünyasına girmeye, onu anlamaya çalıştığını görüyoruz. Onun genç kızlık hülyalarının, aşktan ne anladığının ortaya dökülmesi metnin en çok mesai harcadığı yerler arasında. Adile babaevinin koruması altında büyük hülyalar ve arzular içinde yaşarken aslında büyük bir kapalılıkla çevrili. Bu kapalılığın bir noktada dönemin Müslüman-Türk toplumunda kadının halini ifade etmek için kurgulandığı söylenebilir. Yesayan, bu koruyucu kapalılık içinde bir genç kızın iç dünyasının hallerini resmetmek istemiş. Metnin başlığı da tam burada anlamını kazanıyor. İkinci olarak, Ali Hasan'ın yaşadığı çatışmayla beraber bir "örtülü Müslüman kadın – Avrupalı kadın" karşılaştırmasının yapıldığını görüyoruz. Bu kadın odağında son önemli nokta olarak ise

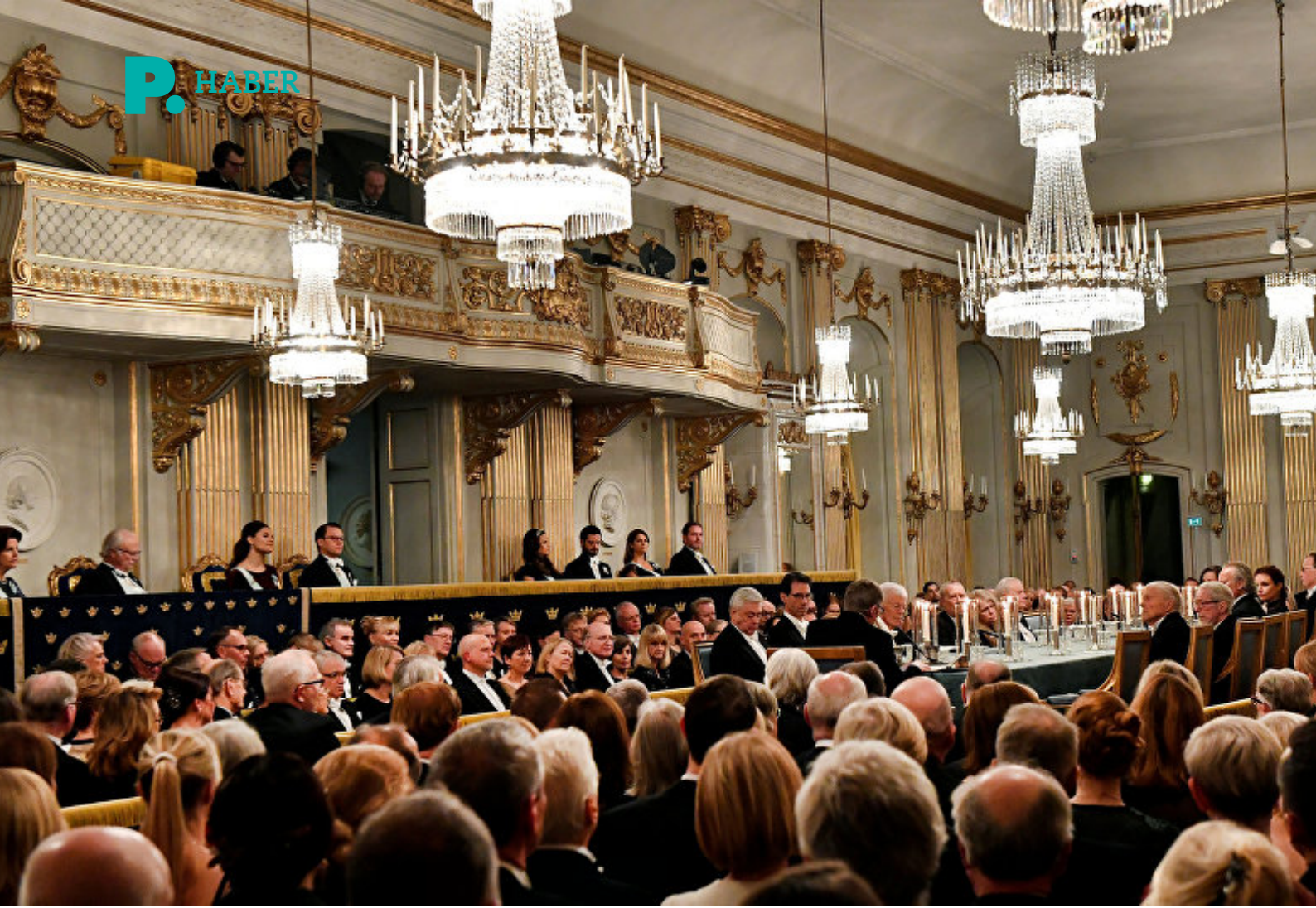
metinde cariyelik meselesinin dert edilmesi. Yesayan, özellikle Seher Hanım'ı ve eve gönderilen Makbule'yi anlatırken cariyeye gözünden bakmak ve cariyeye olmak üzerinde duruyor, o zihnin hallerini göstermeye çalışıyor.

ÖRTÜ'DE SINIF EKSENİ

Öte yandan, metinde sınıf farkının eserin dramatik eksenine kuvvetle şekil verdiğini görüyoruz. İkinci odağımız da bu. Burada ilginç olan yüksek sınıftan saraylı ailenin, fakir ailenin kızını küçümsemesi, sınıf-statü farkının bir çatışma yaratması değil. Bu klişe konumlandırma Yesayan'ın dilinde bir değerler-arzular skalasına tekabül ediyor ve burada Yesayan Ermenice edebiyatta benzeri zor görülecek kıyas sahneleri yaratıyor. İbrahim gururlu ve fakirli bir yaşlı adam olmasının yanında vatansever ve çok dindar biri olarak resmedilmiş. Salacaklı aile, sonra özellikle Cumhuriyet sonrası edebiyatta sık sık göreceğimiz, çoğunlukla Üsküdar'da oturan fakir, mütevazı, inançlı ve "hakiki yerli"yi temsil ettiği düşünülecek o insan topluluğunun bir prototipi. Yesayan okurları onun camileri, özellikle kubbeleri ve minareleri anlatmayı çok sevdiğini hatırlayacaktır. Bu sefer bunun ötesine geçildiğini, tevekkül sahibi İbrahim'in ve karısının temsilinde namaz ve Kuran okuma sahnelerinin estetize edildiğini görmek oldukça ilginç. Burada Yesayan'ın II. Meşrutiyet sonrası Türk romancılarının bir kısmının çok sevdiği bir söyleme eklemeliğini iddia etmek abes olmayacak. Tabii ki bunu çok daha kuvvetli bir sınıf ve sınıfsal çatışma fikriyle yaptığının altını çizeyim.

Burada Seher Hanım'ın değerler aleminin ise çok daha frapan ve ithal arzularla yüklü olduğunu görüyoruz. Ama bu arzularla yüklü ruh aynı zamanda devletin de sahibi. Bu sahiplik vurgusu bir bozulma ya da hakikatsizlik haliyle çakışıyor. Kudretlilerin, düzenin sahiplerinin hem kendi toplumunun hakikatine yabancı hem yıkıcı olduğu bir hali resmediyor Yesayan. Bu bağlamda Seher Hanım'ın özellikle oğlunun eğitimi, geleceği ve evliliği bağlamındaki arzularının Adile'nin felaketi olması bizi –pek çok başka eserde olduğu gibi– bir tür alegorik okumaya davet ediyor.

Yesayan'ın henüz Türkçede çok azını okuyabildiğimiz geniş külliyatı içinde Koğın'ın özel bir yeri var. Burada kısaca tanıtmaya çalıştım, lakin eser aslında çok daha incelikli ve hacimli çalışmaları hak ediyor. Metnin dönemin Türkçe edebiyatıyla, bilhassa II. Meşrutiyet'ten Dünya Savaşı'na kadar olan kısa dönemde üretilmiş metinlerle beraber okunmasının ve Milli Edebiyat söylemiyle yan yana düşünülmesinin ayrıca ufuk açıcı olacağı kanaatindeyim.

Nobel Edebiyat Ödülü'ne cinsel taciz engeli: Bu yıl verilmeyecek

Dünyanın en prestijli ödüllerinden biri, cinsel taciz skandalına takıldı. Nobel Edebiyat Ödülü, İsveç Akademisi'ndeki cinsel taciz skandalı nedeniyle önümüzdeki yıl verilecek.

Nobel Edebiyat Ödülü, İsveç Akademisi'ndeki cinsel taciz skandalı nedeniyle bu yıl verilmeyecek. Nobel Vakfı'ndan yapılan açıklamaya göre, bir dizi akademi üyesinin skandal yüzünden istifa etmesi sonrası Edebiyat Ödülü'nün açıklanması ertelendi. Vakıf, 2018 Ödülü'nün sahibinin, 2019'da açıklanacağını duyurdu. Yani 2019'da iki Edebiyat Ödülü birden verilecek.

NE OLMUŞTU?

İsveç Akademisi, bir süredir bir skandalla sarsılıyor. Akademi üyelerinden şair Katarina Frostenson'un eşi olan Jean-Claude Arnault, 18 kadın tarafından cinsel tacizle suçlanıyor. Arnault'un ayrıca, altı ödülün kazananını duyurudan önce basına sızdırdığı iddia ediliyor. Bu skandalın ardından, altı üye istifa etti.

Sevan Değirmenciyan: Zabel Yesayan, Klasik Batı Ermeni edebiyatının en iyi romancısıdır!

Ermeni edebiyatı tarihçisi ve Aras Yayınları Ermenice yayınlar koordinatörü Sevan Değirmenciyan, edebiyat tarihinin kıymetli ismi Zabel Yesayan'ı ve edebiyatını anlatıyor. Değirmenciyan, “Yesayan Klasik Batı Ermeni edebiyatının en iyi kadın romancısı değildir, Klasik Batı Ermeni edebiyatının en iyi romancısıdır!” diyor.

Nida Dinçtürk nidadincturk@gmail.com

Zabel Yesayan, Ermeni tarihinde öncelikle edebiyatçı ve aydın kimliğiyle tanınıyor, ardından bir direniş simgesi olarak öne çıkıyor. Sadece Ermeni tarihi için değil, edebiyat ve kadınlık tarihi için de kıymetli bir isim olan Zabel Yesayan, maalesef ki doğup büyüdüğü bu topraklarda çağdaşı edebiyatçılar kadar anılmıyor.

Kendisine dair Türkçe kaynağın çok az olduğu, özellikle internetteki vahim bilgi kirlilikleriyle hatırası yıpratılmış bir isim Yesayan. Aras Yayıncılık bir süredir Yesayan'ın eserlerini ilk önce Ermenice'de ardından da Türkçe'de basarak Yesayan'ı tekrar okuruyla buluşturuyor. Böylece Yesayan'ı hatırlamak, tekrar konuşmak, doğru

sanılan yanlışları keşfedip düzeltmek için bir fırsat doğuyor. Bir edebiyatçı olarak Zabel Yesayan'ı ve kitaplarının yolculuğunu, Ermeni edebiyatı tarihçisi ve Aras Yayınları Ermenice yayınlar koordinatörü Sevan Değirmenciyan anlatıyor.

Zabel Yesayan ismi, Ermeni edebiyatı için ne ifade ediyor?

Bu ismin ne ifade ettiğine değinmeden önce Batı Ermeni edebiyatı olarak tanıdığımız Osmanlı Ermeni edebiyatının nesir değil nazım ağırlıklı olduğunu bilmemiz gerekir. "Batı Ermenicesi ile üretmiş birkaç yazar say" dediğinde insanların vereceği isimlerin çoğu şair olacaktır. Taniel Varujan, Bedros Turyan, Siamanto, Vahan Tekeyan, Medzarents, Zarifyan vs. gibi. Nesir, hele hele roman yazımı Batı Ermeni edebiyatının, tabiri caizse, yumuşak karnı. Romancı diyebileceğiniz isimler çok az. En iyi romanları yazmış kişiler, bakıyorsunuz, bir daha yazmamışlar. Tefrika romanları bu bağlamın dışında tutmak isterim (sinema-dizi film misali). Zabel Yesayan romancı işte! Öneminin kaynaklarından biri bu. Diğeri, tabii ki kadın olması.

Bunu derken çok dikkatli olmam gerektiğinin farkındayım ama. Bir erkek olarak Yesayan romanlarını okuduğumda kadının karmaşık dünyasının sarmalına girdiğimi başka hiç bir kadın yazarda hissetmediğim kadar hissederim. Dile olan hakimiyeti, bir kadın olarak kendini ifade edebilmesindeki veya kadın karakterlerinin içsel ve gizem dolu yolculuklarındaki engelsizlik farklı bir üslubu da egemen kılmış, yeni bir anlatım geliştirmesini sağlamış. O kadar ki Yesayan'ı taklit ederek yazmaya çalışan erkek yazarlar da olmuştur eminim. Ermeni yazınının eksiklerinden biri de toplumsal ve kişisel hayattır. Milli meseleler çoğu zaman toplumu ve bireyi görmeye engel olmuş. İşte Zabel Yesayan bireyden çıkıp topluma da ayna tutan nadir Ermeni yazarlardan. Eski bir amira köşkünün selamlığının nasıl döşenmiş olduğundan tutun da, ne bileyim, Üsküdar sokaklarından tarihi yarımadanın veya Boğaz'ın nasıl görüldüğüne, Balat'taki eski evlerde kahvenin nasıl yapıldığından, bir yangının tulumbacılar tarafından nasıl söndürüldüğüne kadar ve fazlasını Yesayan romanlarından öğrenebilirsiniz. Bazen derler hani "bilmemne edebiyatının en iyi kadın romancısı" vs. diye... Hayır! Yesayan Klasik Batı Ermeni edebiyatının en iyi kadın romancısı değildir, Klasik Batı Ermeni edebiyatının en iyi romancısıdır!

Yesayan'ın Türkiyeli okuyucu ile buluşan ilk eseri, Yıkıntılar Arasın-

da, değil mi? Bu eserin Zabel Yesayan edebiyatı içinde nasıl bir yeri var? Yayınlamak için ilk önce bu eseri seçmenizin bir sebebi var mıydı?

Bu soruya cevaplamaya şöyle başlayayım. Zabel Yesayan'ın Türkiyeli okuyucuyla kitap formatında buluşan ilk eseri aslında 1907'de İstanbul'da Ermenice olarak yayınlanan Şınorhkov Martik (Düzgün İnsanlar) romanı. Daha sonra yine Ermenice olarak eserleri yayınlanmış tabii. Türkçe olarak ise ilk 2000 yılında Belge Yayınevi tarafından Silahtar'ın Bahçeleri adlı Jülide Değirmenciler tarafından İngilizceden tercüme edilmiş toplama bir kitap yayınlandı. Türkçe ile yayınlanmış ilk eseri Yıkıntılar Arasında (Aras Yayıncılık, Mart 2014).

'YIKINTILAR ARASINDA BİR DÖNÜM NOKTASI'

Yıkıntılar Arasında, Zabel Yesayan külliyyatında bir dönüm noktası. 1909 Adana Katliamı sonrasında bölgeye Patrikhane tarafından bir heyet gönderilir ve Yesayan bu heyette bulunan kişilerden biri. Bir heyet üyesi olarak yazdığı raporlar olduğunu okumasak dahi biliyoruz. Katliam bölgesinden eşine veya dostlarına yazdığı

Yıkıntılar Arasında, Zabel Yaseyan, çev: Kayuş Çalıkman Gavrilofo, 320 syf., Aras Yayıncılık, 2015.

mektuplar da mevcut. Fakat Yıkıntılar Arasında Yesayan'ın başka mecralarda yazdıklarından veya o dönem aynı konuyu merkeze alan eserlerden edebi üslup ve içeriği bakımından ayrışan bir eser. Bugün bir tanıklık olarak adlandırsak da o yıllarda karşılığı olmayan bir niteleme. Yazarın yapmak istediği, filozof Marc Nichanian'ın da dediği gibi, Felaket'i betimleyebilmek.

Yesayan'ın sorunsalı; edebiyatın, hayal gücünün Felaket'le ölçülebilmesinin mümkünatı... Tam da bu yüzden gelmiş geçmiş tüm felaketleri, öncesinde yaşanan 1895-96 kırımını, sonrasında yaşanacak 1915 Soykırımı'nı dahi kapsayan içsel bir enerjiye sahip. İlginçtir: 1917'de Zabel Yesayan'ın Bakü'de Kordz (İş) dergisinde yayınlayacağı Diyarbakırlı Hayk Toroyan'ın anlattıkları Ermeni Soykırımı'nın yazılı ilk tanıklığı olacak, fakat bir röportaj olarak niteleyebileceğimiz bu eser ve hanımefendinin ileride kaleme alacakları asla Yıkıntılar Arasında'ki ruh halini yakalayamayacaktı. Belki, yitirdiği çocukluğunu, gençliğini anlattığı, Sovyet Ermenistanı'nın o en karanlık döneminde yazdığı ve 1935'te yayınladıktan sonra 1937'te tutuklanıp ölüm yolculuğuna çıkarılacağı, yani bir çeşit toplumsal da olan Felaket'i kişisel olarak yaşayacağı, Silahtar Bahçeleri kitabında farklı bir yerden de olsa tanıklık diyebileceğimiz alanı bir ütopya olarak yeniden fethedebilecekti. Fakat bu başka bir konu sanırım...

Neden bu eser?

Adana Katliamı'nın 100. yılı vesilesiyle Yıkıntılar Arasında'nın Ermenice orijinalini 2010'da yayınlamıştık zaten. Türkiye toplumunun ilgisini çekecek bir eser olduğunu düşündüğümüz için Türkçeye kazandırdık. 2014'ten bu yana üç baskı yaptı.

'YASEYAN'IN HÂLÂ KİTAP OLARAK YAYINLANMAMIŞ ESERLERİ VAR'

Yesayan'ın ilk romanı ise Ermenice olarak yaklaşık 6 ay önce yayımlandı. Neden bu kadar gecikti? Türkçe'de ne zaman okuyabileceğiz?

Çoğu zaman yazarlarımızın adını biliyor, fakat eserlerini tanımıyoruz. Bu sadece bir Türkiye gerçeği değil maalesef, Ermeniler için de geçerli. Zabel Yesayan'ın adının bu kadar anılıyor olması hanımefendinin eserlerinin derli toplu bir baskısının dahi yapılmadığı gerçeğini maalesef

örtbas etmiyor. Hala kitap olarak yayınlanmamış, eski gazete yığınları arasında uyuyan bir çok uzun veya kısa, edebi veya güncel politik olaylara değinen roman, hikaye ve yazısı var.

Yesayan'ın ilk romanı olan ve bir Paris doğumhanesinde geçen olayların anlatıldığı Ispasman Srahin Meç (Bekleme Odasında) bunlardan sadece biri. 1903'de Dzağig (Çiçek) dergisinde tefrika edilmiş olan bu romanın adı Zabel Yesayan'ın biyografilerinde geçmesine karşın, ilginçtir, bugüne kadar yayınlanmamıştı. Sebepleri çok... Zabel Yesayan insanların veya Diasporadaki yayıncıların ilgisini politik nedenlerden dolayı cezbetmiştir öncelikle. En çok yayınlanan eserinin Yıkıntılar Arasında olması bu yüzden tesadüfi değil (Ermenice baskılarından söz ediyorum tabii).

Çoğu zaman Adana olayları sonrasında değil de 1915'den sonra yazıldığını dahi düşünenler vardı, kim bilir, hâlâ da vardır belki. Ya da en çok okunan eserlerinden biri olan Silahtar Bahçeleri'nin Sovyet Ermenistanı'nda yazıldığı zikredilmezdi, zira Diasporaya hakim olan Devrimci Ermeni Federasyonu (yani Taşnaktsutyun partisi) eskiden iktidarda olduğu ülkenin (yani Ermenistan'ın) yeni yönetim tarzına (yani komünizme) muhalif bir çizgideydi o yıllarda ve orayı kötülemekten başka bir şey yapmaz, oradan herhangi iyi bir eserin gelemeyeceği yönünde bir propaganda yürütürdü. Edebiyatı politik bir araç olarak gören bir zihniyet ne yapsındı Zabel Yesayan'ın bir Paris doğumhanesini anlattığı romanını?

Aras Yayıncılık olarak Zabel Yesayan'ın tüm eserlerini Ermenice olarak basmak ve zaman içinde Türkçe çevirilerini de yayımlamak istiyoruz. Pek yakında bugüne kadar kitap olarak yayınlanmamış, Abdülhamid dönemi muhaliflerini anlattığı bir başka romanını da (Hlunerı yev Imposdnerı – İtaatkarlar ve Asiler), tamamlanmamış olsa da, yayınlayacağız. Bu ve diğer eserleri Türkçeye kazandırmak tabii ki isteriz. Zabel Yesayan'ın bazı eserleri Aras Yayıncılık etiketi ile Kayuş Çalıkman-Gavrilof ve Mehmet Fatih Uslu sayesinde Türkçede de mevcut. Bu çalışmayı aynı heyecanla sürdürüyoruz, umuyorum ki birkaç yıl içinde Yesayan'ın külliyatı iki dilde de kitap olarak elimizde olacak.

‘YASEYAN VE ADIVAR BENZERLİKLERİ HAKKINDA KONUŞURKEN HEYECANIMIZI DİZGİNLEMELİYİZ’

Zabel Yesayan ile Halide Edip Adıvar, yaşamlarındaki benzerlikler nedeniyle çeşitli karşılaştırmalara özne oluyorlar. Bu, doğru bir yaklaşım mı? İki isim arasında yakalanan benzerlikleri nasıl okumak gerekir?

Haklısın... Zabel Yesayan da, Halide Edip Adıvar da bir çok paralellikleri olan yazarlar. Aynı dönemde yaşamış ve üretmişler, Osmanlı toplumunda kadın olarak kendilerine geniş bir alan açmış, eğitim hayatlarında ilklere imza atmışlar. Politik duruşları her ne kadar farklı veya zıt olsa da çoğu zaman, aynı derecede politizeydiler kuşkusuz. Hiçbir benzerliği olmasa da aynı ismi taşıyan (Ateşten Gömlek) eser dahi üretmişler. Bütün bunlara karşın tanışıklarına, iletişim kurduklarına, birbirlerinden etkilendiklerine dair somut verilerimiz yok. Dolayısıyla Yesayan-Adıvar benzerlikleri hakkında konuşurken heyecanımızı biraz dizginlemeliyiz sanırım.

“SOYKIRIM POLİTİKASINDAN SONRA ERMENİ EDEBİYATI CİDDİ BİR GERİLEME YAŞADI’

Türkiye’de Ermeni edebiyatının durumu nasıl?

Zabel Yesayan’ın da temsilcilerinden biri olduğu ve Batı Ermeni Edebiyatı olarak tanımladığımız, bahsettiğimiz edebi birikim aslında Osmanlı topraklarında Batı Ermenicesi ile üretilen edebi eserlerden, hareketlerden, arayışlardan, denemelerden oluşmaktaydı. Özellikle 1915’ten itibaren yürürlüğe sokulan Soykırım politikasından sonra ve giderek millileşen iklim sonucunda Türkiye’deki Ermeni edebiyatı da ciddi bir gerileme yaşamaya başladı. Edebiyat sadece yazar değil okuyucu da yitirdi.

Zengin geçmişinin verdiği ivme ile Cumhuriyet döneminde de belli bir hareketlilik içinde olan Türkiye Ermeni edebiyatı uzun yıllar çağdaşı olan Türk edebiyatına yankı veriyor, mesela Garip hareketinden veya nesirde kendi gösteren toplumcu gerçeklikten nasipleniyor, dahası kendi edebi kuramlarını geliştirip bağımsızlaşmaktan da geri kalmıyor, edebi dergi ve gazetelerini yayımlarken diğer disiplinlerle kolkola bir sanat

iklimi dahi az çok yaratabiliyordu. Maalesef ivme yerini giderek gerilemeye bıraktı kaçınılmaz olarak.

Batı Ermenicesi ile yapılan edebi üretim sadece Türkiye’de değil Diaspora’da dahi düşündürücü boyutta. Fakat farklı bir bakış geliştirme durumundayız, aksi takdirde bir çokları gibi ahlar ve vahlarla zaman tüketmiş oluruz. Diaspora dağılma, yayılma demek ve bu dağılım kendine has bir sanat ve edebiyat anlayışı yaratmış durumda. Bu edebiyatın dili artık klasik olarak Batı Ermenicesi değil sadece; Türkçe, İspanyolca, Farsça, İngilizce, Rusça, Arapça da bazen... Diaspora’nın yazarları içinde yaşadıkları büyük toplumlara da aitler, kendi Ermeni toplumları yanında. Lafı uzatmayayım. Bu bakış açısı her halükarda Türkiye’de de bir Ermeni edebiyatının varlığını işaret ediyor. Anadili olan Batı Ermenicesini her ne kadar zamanla yitiriyor ve bu dili kullanan yazarları, şairleri hatta okuyucuları azalıp bir elin parmaklarını geçmiyor olsa da Türkiye’deki Ermeni yazarlar diğer anadilleri olan Türkçe ile zengin, farklı, ilginç ve romandan şiire, hatırıttan denemeye zengin bir çeşitlilik de barındıran bir edebiyat üretmeye devam ediyorlar.

Kitabevlerinin ve dağıtıcıların Ermeni yayınlarına karşı tavrı nasıl? Mesela şimdi D&R’ların el değiştirecek olması, Yaysat’ın hükümet yanlısı bir şirkete geçmesi Ermeni yayınlarını nasıl etkileyecek sizce?

Hiç bir zaman kabullenmek istemesem de kitap da bu tip dağıtımçılar veya kitapevleri için maalesef ticari bir meta. Ermenilerle ilgili yayınlar ne zaman geniş kitlelerin ilgisine mazhar oldu ki? Sadece Ermeniler de değil. 80 milyonluk ülkede en değerli yazarların veya araştırmacıların eserleri, güncel politik sosa batırılmış veya bu yönde reklamı yapılmış değilse, kaç satıyordur acaba? Dolayısıyla, Ermeniler hakkında olan yayınlar, araştırma veya edebi eserler, Ermenice veya Türkçe, şu an gördükleri ilgiden birşey kaybetmeyeceklerdir sanırım. İlgili okuyucu ve çevreler çağımızın iletişim imkanlarından yararlanıp istedikleri bilgiye ulaşabiliyorlar kanımca. En azından biz Aras olarak kültürel bir direniş noktası oluşturmak ve bu konuda daha fazlasını bilmek isteyen insanlara ulaşacak kitaplar üretmek konusunda kararlıyız diyebilirim.

Resim: Eşref Yıldırım,

“Zabel Yesayan”, Tuval üzerine karışık teknik, 210x128 cm, 2014

Zabel Yesayan'ın Meliha Nuri Hanım'ında ötekilik halleri

Meliha Nuri Hanım Kurtuluş mücadelesine ve bu mücadelede bir biçimiyle yer almış 'Türk kadınına' azınlıklar açısından bakan, kadınlar arasında feminist bir çatı altında kimi yakınlıklar kurulsa da iş milliyetçiliğe ve etnisiteye geldiğinde azınlık, ötekilik gibi kavramları eril zihnin dünya görüşüne yakın bir biçimde kuran kadınlık hallerinin bir sorgulamasıdır da aynı zamanda. Zabel Yesayan'ın bu novellasını Kurtuluş yıllarına adanmış kadın edebiyatına dair kimi eserlerin bir yeniden-yazımı olarak okumak da mümkündür.

Nil Sakman nilsakmansuzen@gmail.com

İster kurmaca ister kurmaca-dışı olsun yazma edimi ile kendini kadın toplumsal cinsiyetinin bir mensubu olarak bulma/görme/algılama/deneyimleme ve bu konumu sorunsallaştırma arasında bir biçimde bağ kurmuş; bir diğer ifadeyle diğer motivasyonlarının yanı sıra yazma deneyimi ile kadınlık deneyimi arasındaki ilişkiden hareketle de kalem oynatmış 'kadın' yazar, toplumsal cinsiyeti üzerine düşünme gayretine girdiğinde hem erkek egemen bir toplumda kadın olmanın fiilen belirlediği ötekilik ile mücadeleye girmiş olur hem de içinde yaşadığı topluma içkin ötekilik tek başına yetmezmiş gibi sorgulanması hiç de makbul sayılmayan bir alanı aşındırma niyetiyle bir kez daha ötekileştirilir: O mevcut düzeni galebe çalmak isteyendir, durduk yere huzursuzluk yaratandır, sakin suları bulandıran, bir anlamıyla 'aranan'dır da artık.

HEM KADIN, HEM FEMİNİST HEM DE ŞAHİT...

Zabel Yesayan gibi feminist kimliğini açıkça ortaya koyan azınlık kadın yazarlarıysa bu iki başlı ötekilik hali yetmezmiş gibi bir diğer ötekileştirme ile de mücadele etmek zorunda kalırlar. Yesayan hem kadın, hem feminist hem de yaşadığı dönemde şahitlik ettiği Ermeni yıkımı karşısında sessiz kalmamış bir azınlık mensubudur: Kadındır, feministtir ve Ermeni'dir. Zabel Yesayan'ın kurmaca ve kurmaca-dışı yazınsal deneyiminde kadınlık, feminizm ve azınlık kimlikleri dönem dönem biri diğerine baskın çıksa da yazarın dünyaya bakışındaki belirleyici rolü her vakit bir

arada oynamışlardır. Ancak yine de ifade etmek gerekir ki feminist bakış açısına sahip kadın yazarların büyük bir kısmı gibi Zabel Yesayan da yazınında makro tarihin biçimlenişinde belirleyici role sahip olaylara öncelik tanımak ile kadın toplumsal cinsiyetinin erkekegemen ve eril dünya kurulumunda konumlanışına dair onlarca meseleye eğilmek arasındaki gerilimli ilişkide bir denge kurmaya çalışırken zorlanmıştır.

Birinci Dalga Feminizmin yükselişi dünya genelinde siyasi coğrafyanın yeniden biçimlenişine ve bu konjonktür değişikliğinin beraberinde getirdiği türlü savaş ve yıkıma şahitlik ettiği ölçüde hem erkek egemen algının yarattığı türlü yıkımı sorgulamak zorunda kalmış hem de bir yandan kadın toplumsal cinsiyetine içkin meseleleri tartışmaya devam ederken diğer yandan da zaman zaman 'kadın meselesini tartışmayı, bu alanda mücadele vermeyi bir süreliğine bir kenara bırakıp halihazırda gözleri önünde gerçekleşen yıkıma çare olma yoluna gitmiştir. Aynı durum İkinci Dalga Feminizm için de geçerlidir. Bölgesel ve/veya Dünya Savaşları kadın hareketinin kendi meselelerine odaklanmasında kimi vakit yavaşlamaya neden olmuşsa da kadın toplumsal cinsiyetine yönelik ötekileştirme pratiklerinin azınlıkların ya da marjinal tanımı altında değerlendirilen diğer varoluş kiplerinin ötekileştirilmesine yönelik pratikler ile birçok kesişim noktasının bulunması, kadın hareketinin gelişim sürecinde, ötekilik kavramı üzerine düşüncelerinin olgunlaşmasında önemli bir yere sahiptir.

YESAYAN ÜZERİNDEKİ DERİN İZLER

Zabel Yesayan'ın 1909 senesinde Adana ve çevresinde meydana gelen Ermeni yıkımını gözlemlemek amacı ile gerçekleştirdiği yolculuk, katliamın bölgedeki Ermeni nüfus için ne anlama geldiğine ve sonuçlarına birinci elden tanıklık etmiş olmak ve katliamdan geriye kalan Ermeni nüfusa yardım eli uzatmak söz konusu olduğunda hissedilen derin çaresizlik yazar üzerinde derin izler bırakmış, söz konusu etki onun Yıkıntılar Arasında isimli, gözlemlerine dayalı eserini kaleme almasında önemli bir rol oynamıştır. Öncesinde İstanbul'da çeşitli dergilerde kalem oynatan Yesayan, Adana, Kilis ve Mersin civarında birinci elden tanıklık ettiği yıkım karşısında feminist kimliğini bütünüyle bir tarafa bırakmamak ile birlikte soydaşlarının yaşadıklarına dair kayıt tutma, 'olanları' tarihe not düşme zorunluluğunu hissetmekle kalmamış, buradaki şahitlikleri onun bu deneyimden sonra giderek olgunlaşan siyasi duruşunun biçimlenişini de derinden etkilemiştir. Bu belirleyici ânın sonrasında da Yesayan'ın edebiyatında kadınlık halleri ve erkekegemen bir toplum düzeninde kadın olmak onun belirgin temalarından olmayı sürdürecektir; ancak o makro tarihe dair olaylar ile kadınlık hallerinin mikro tarihini bir potada eritecek, bu iki olguyu bir arada düşünmenin, çift yönlü bir sorgulamayı mümkün kılmanın yollarını arayacaktır.

TOPLUMCU GERÇEKÇİ BAKIŞ AÇISI VE KADINLIK

Yesayan'ın Meliha Nuri Hanım isimli novellası da böyle bir bakış açısının ürünüdür diyebiliriz. Mehmet Fatih Uslu'nun söz konusu novellaya yazdığı "Çanakkale'de Bir Ermeni Hekim ve Meliha Nuri Hanım" isimli sonsözde de ifade ettiği üzere, Yesayan'ın bu eserine, yazarın bütünüyle toplumcu gerçekçi bir çizgiye geçtiği son dönemi ile kadınlık hallerine vurgu yaptığı, döngüsel anlatı tekniklerini kullanmayı tercih ettiği erken dönemleri arasında yazılmış bir geçiş dönemi eseri olarak görebiliriz. Bu eserde Yesayan olay örgüsünün mekânı olarak savaşın etkilerinin dolaysızca deneyimlendiği bir hastaneyi seçmiş, makro politikanın mikro dünyalarda ne anlama geldiğini birkaç katmanda anlatma yoluna gitmiştir.

Eserin ana kahramanı Meliha Nuri Hanım yüksek sınıftan bir Türk hanımefendisidir. Savaş nedeniyle bir hastanede çalışmaktadır.

Meliha Hanım'ın hem çocukluk arkadaşı hem de çocukluk evinin bahçıvanının oğlu Remzi de doktor çıkmış, aynı hastanede çalışmaktadır. Adını bir türlü öğrenemediğimiz bir Ermeni doktor da bu hastanede görev yapmaktadır. O, Meliha Nuri Hanım'ın bakış açısından herhangi bir Ermeni; yani düşmandır. Adı, sanı, kim olduğu ya da kendi dünyasında çektiği acıların niteliğinin bir önemi, ağırlığı yoktur. Meliha Nuri Hanım'ın algısında o, 'Ermeni' adı altında homojenleşen bir ötekinin, bir düşmanın temsilcilerinden bir tanesidir sadece.

Gerçekten de eser boyunca Ermeni doktor ve Meliha Nuri Hanım arasında tek bir insani diyalog gerçekleşmez. Bir arada çalışmak zorunda kaldıklarında ise söz konusu olan gerilimli bir ilişkidir. Doktor Remzi ise Kayserili olduğunu öğrendiğimiz Ermeni doktorun da birçok kayıp yaşadığının, böylesi bir yıkımda bir kazananın söz edilemeyeceğinin; aksine bu vahşette söz konusu olan tek gerçekliğin herkes için kaybetmenin farklı dereceleri olduğunun farkındadır. Doktor Remzi, Ermeni meslektaşına destek olmak, onun acılarını paylaşmak için çaba sarf etmektedir. Meliha Nuri Hanım'ın doktora karşı düşmanca duygular beslemesi, onu bütünüyle öteki olarak kurması, bu bakış açısının kısıtlamalarıyla hareket etmesi ve birkaç yerde Ermeniler ile ilgili düşmanca yorumları benzer gerilimleri Remzi ile de deneyimlemesine neden olur. Böyle anlardan bir tanesinin ardından yaşanan yüzleşmede Remzi, Meliha Hanım'a bir vakitler ona aşık olduğunu itiraf eder. Öyle ki aralarındaki sınıf farkı nedeniyle aşkı itiraf edememiş ve Meliha Hanım'ın o vakit nişanlısı olan Subay Celaledin tarafından da 'itin eniği' tabiriyle aşağılanmıştır. İlk bakışta mikro tarihe dair bir deneyim olarak beliren bu olay Remzi'nin sınıfsal oluşumları sorgulamasında, her türlü ötekilik haline karşı sağduyu ile yaklaşmasında ve zulmedilenlerin yanında yer almasında önemli bir rol oynamıştır.

Bir anlamda Meliha Hanım'a duyduğu aşk ve bunun sonucunda onun nişanlısı tarafından hor görülerek aşağılanması Doktor Remzi'de dönüştürücü bir güç olarak belirmiştir. Meliha Hanım ise halen onu terk eden Celaledin'e hem özlem hem de nefret beslemekle meşguldür. Meliha aşk, evlilik, kadın-erkek ilişkileri gibi konularda kendi sınıfının anlayışını benimsemiş ve içselleştirmiştir. Hastanede karşı karşıya kaldığı türlü deneyimin bu genç kadında dönüştürücü bir etki bırakıp bırakmayacağını ise yazar, okurun yorumuna bırakacaktır.

FRAGMANLAR HALİNE İŞLENEN ANLATIM

Zabel Yesayan novellayı fragmanlar halinde kurar. Bu anlatı tekniği Meliha Nuri Hanım'ın yaşadığı iç çelişkileri yansıtmakta ve genç kadının kendi düşüncelerinin izini sürmekteki başarısızlığını ortaya koymakta etkin bir yöntemdir. Hakikaten Meliha Nuri Hanım'ın kafası son derece karışıktır. Bir yandan hastanede deneyimlediği yıkıma dair onca olay ve şahitlik onu derinden sarsmakta diğer yandan ise hem Celaleddin'in onu terk etmiş olmasının acısını çekmekte hem de bu karmaşık zihin durumunun izin verdiği ölçüde Remzi ile yeniden karşılaşması sonucunda çocukluk anılarına dalmakta, bu esnada da Remzi ve kendisi için bir geleceğin mümkün olup olmadığını belli belirsiz de olsa sorgulamaktadır. Böylesi bir kafa karışıklığını, böylesi yaşamsal bir tökezlemeyi yansıtmakta fragman kullanımını yerinde bir seçimdir. Benzer biçimde bu fragmanların günlüğü andırır niteliği Meliha Hanım'ın iç dünyasına girdiğimize ikna olmamızı sağlamaktadır.

Bununla bağlantılı olarak diyebiliriz ki Yesayan'ın novellasını bu kadar güçlü kılan bir diğer unsur da her ne kadar Meliha Nuri Hanım'ın günlüğünden fragmanlar okuduğumuzu düşünsek de okur olarak onun psişesi ile özdeşleşmeyiz. Yesayan, Meliha Nuri Hanım'a acımamıza, onun iç dünyası ile özdeşleşmemize Doktor Remzi'nin sesi aracılığıyla mani olur. Öyle ki Meliha Hanım'ın kendisi de doktorun cümlelerinde bir doğruluk payı olduğunu bilmektedir; buna rağmen kendine hakim olamaz. Benzer biçimde Doktor Remzi karakterinin bir diğer 'ötekilik hali' olarak kurulmuş olması, doktorun gençliğinde Meliha Hanım'ın nişanlısı tarafından aşağılanması ve hastanedeki süreçte de Ermeni doktorun acısını paylaşarak, dert ortağı olarak gösterdiği insanlık onu Meliha Hanım üzerinde tahakküm kurmaya çalışan eril ve baskıcı bir zihin olmaktan kurtarır. Doktor Remzi erkek kimliğinden ziyade ötekiliği deneyimlemiş ve deneyimlemekte olan bir karakter olarak çıkar karşımıza.

Zabel Yesayan; Meliha Nuri Hanım'ın içselleştirdiği eril aklı yansıtmakta da oldukça başarılıdır. Meliha Nuri'nin kitaplarla kurduğu ilişki, Batı düşünce sistemini sorgulayışı, Osmanlı'nın bu yeni episteme ile kurduğu sağlıksız ilişkiyi algılama biçimi her ne kadar kimi yerinde sorulara yönelmesine neden olsa da bunları yanıtlama yönünde bir çaba sarf etmez. Öfkesi baştan savma ve temelsiz

kalır. Meliha Hanım akıl yürütmekten, bu değişimin içinde kendi yer ve konumunu sorgulamaktan ziyade öfkesini kusmaktadır. Duyduğu tepkinin kaynaklarını araştıramayacak kadar kafası karışmıştır.

Makro toplumsal yapıda kimi terslikler olduğunun bilincinde olsa da tüm bu çekişme ve yıkımın kendi mikro tarihiyle, geldiği sınıfla, içselleştirdiği eril söylemin beraberinde getirdiği sorunlar ile bağlantısını sorgulamaz. Öyle ki kendisini yarı yolda bırakıp gitmiş, eril bir dünya algısının birçok özelliğini kendinde topladığına dair türlü ipucunu yazarın bize sunduğu Celaleddin'i özlem ile anarken hemen yanbaşındaki doktoru salt Ermeni olduğu için tanıma gayretine girmekten bile imtina eder.

Meliha Nuri Hanım Kurtuluş mücadelesine ve bu mücadelede bir biçimiyle yer almış 'Türk kadınına' azınlıklar açısından bakan, kadınlar arasında feminist bir çatı altında kimi yakınlıklar kurulsa da iş milliyetçiliğe ve etnisiteye geldiğinde azınlık, ötekilik gibi kavramları eril zihnin dünya görüşüne yakın bir biçimde kuran kadınlık hallerinin bir sorgulamasıdır da aynı zamanda. Zabel Yesayan'ın bu novellasını Kurtuluş yıllarına adanmış kadın edebiyatına dair kimi eserlerin bir yeniden-yazımı olarak okumak da mümkündür. Bu anlamda Yesayan, resmi tarihin türlü söylem aracılığıyla meşru kılmaya çabaladığı merkezi bakış açısını aşındırır nitelikte bir eser kaleme almış olmasıyla okura yeni bir deneyim alanı açmaktadır.

Meliha Nuri Hanım, Zabel Yaseyan, çev: Mehmet Fatih Uslu, 80 syf., Aras Yayıncılık, 2016.

Zabel Yesayan unutulmasın diye...

Zabel Yesayan çok boyutlu tartışabileceğimiz bir yazar. Kendisine gelen eleştirilere kendi cemaatinden olsa bile cesurca göğüs geren bir kadın, öğretmenlik yaptığı sırada kendisi için ayağa kalkın öğrencilerine; “Bu talebin yerleşik kurallara aykırı olduğunun farkındayım, ama sizi ayakta görmek beni rahatsız ediyor. Askeri talime öyle benziyor ki...” diyerek hiyerarşiyi reddeden tavır, barışı her daim kafasının bir köşesinde tutan, her şeye rağmen nefret etmemeyi başarabilen duruşu, feminist mücadelesi ve şimdinizde geçmişimize tanıklık etmemizi sağlayan, bize sezdirerek mesaj veren metinleriyle kıymetli bir isim.

Emek Erez emekerez@gmail.com

Zabel Yesayan çok farklı açılardan üzerine cümle kurulabilecek bir yazar. Son yıllarda metinleri tek tek Türkçeye kazandırıldıkça ve onu daha yakından tanımaya başladıkça, hakkında daha çok konuşuyor ve düşünüyoruz. Biz, geçmişin yükünü taşıyanlar için Yesayan’ın bugünlere ulaşan mesajının çok kıymetli olduğunu düşünüyorum, bu nedenle her metnine ayrı ayrı yerlerden bakarak, bugüne dair “iyi” olanı bulmak konusunda ondan öğrenecek çok şeyimiz var. Çünkü onun yazı deneyimi, çocukluğu dışında zorluklarla geçen yaşamı, çabası ve her şeye rağmen umudu, bizlere sözünü söylemeye devam ediyor, yaşananlar karşısındaki umutsuzluğumuz azaltıp, ne yapabiliriz sorusunun cevabını aramamıza vesile oluyor.

YIKINTILAR ARASINDA

Zabel Yesayan: tanık, sürgün, feminist, eşitlikçi, barış yanlısı, yazar. Bir insanın birçok kavramla anılması ona yüklenen anlamı etkiler. Zabel Yesayan’ın belirleniminde, ona bakışımızda bu kavramların rolü büyüktür elbette. Yesayan tanıktır, 1909’da Adana’da yaşanan katliamın ardından, İstanbul Ermeni Patrikhanesi’nin bölgeye gönderdiği yardım heyetindedir. Gördükleri düşünülünce kırgın hissedip bir kenara çekilebilir, tanık oldukları karşısında çaresizliğe kapılıp varlığını “edilgin” bir noktaya taşıyabilir, müdahil olamayacak kadar yorgun hissedip, kendi köşesine çekilebilirdi. Bu gayet insani olabilirdi ancak o öyle yapmadı, gördüklerinin kaydını tutmalı ve geçmişi şimdide bir yerde kurmalıydı. Bu nedenle her şeye rağmen belki de tek bir kaygıyla “unutulmasın” diye, Yıkıntılar Arasında adlı metnini yazdı.

KİŞİSEL DENEYİM VE YAZI

Zabel Yesayan’ın yazma deneyimi üzerine de düşünmek gerekiyor. Özellikle anlatılarında karşılaştığımız, Yesayan’ın yaşadıklarıyla, kendi içsel deneyimini birleştirmesi üzerinde durmaya değer. Onun yazı edimine dair şu cümleleri bu konuda bize bir şeyler anlatıyor; “Her şeyden önce şunu belirtiyim ki, konu ikincil önem taşır. O, benim romanı yazma sürecimde yavaş yavaş ortaya çıkar. Bana heyecan veren kişisel deneyimden kaynaklanan fikirdir.” Yesayan, bu cümleyi kendisini kesin bir ideolojik fikirle yazmadığı gerekçesiyle, özellikle de Silahtar’ın Bahçeleri hakkındaki eleştirilere yönelik söyler.

Aslında Yesayan, zor olan bir şeyi yapar bu metninde, kendisini ortaya koyar. Yaşadıklarının üzerindeki etkisini, hezeyanlarını, umutlarını, umutsuzluklarını, çocukluğunu, kadınlığını, ailesinin zor ve mutlu zamanlarını anlatıya dönüştürür. Çünkü herhangi bir ideolojiye veya kurguya bağlı yazıda üstten bir belirlenim olur genellikle. O ise dış dünya deneyimini kendi iç dünyasıyla birleştirerek anlatmayı seçer. Çünkü şunun farkındadır kişisel deneyimden beslenen yazı bir şekilde bellek aktarımıdır.

Yesayan, belki de yaşamının farkındaydı, yaşadıklarını en iyi kendisi biliyordu ve bir gün bir yerlerde değebileceği, onun yaşamından, kendi şimdisine bakabilecek okurlar olacağını tahmin ediyordu. Ve yanılmadı da çünkü bizler bugün Üsküdar’ın Silahtar Bahçeleri Mahallesi’nde “Hap kadar bir şey” (age. 92) olarak doğmuş Zabel’in yaşamını her ayrıntısıyla bilmek istiyorsak, metinlerinde bize sezdirdiklerini kavramak için çabalıyorsak, onun kendi deneyiminden beslenen,

“Silahtar’ın Bahçeleri” metninin mesajını da almışız demek ki. Yesayan’ın belleğini kazarak ortaya çıkardığı bu metin bize, memleketim dediği yerden ayrılmak zorunda kalmış bir yazarın hissiyle birlikte, geride bırakılmış bir yaşamın o zamanını hatırlatırken, yükümüzü de anımsatıyor, yüzleşmeyi, şimdide huzuru bulmak için geçmişin acı hatıralarından çıkarılacak dersler olduğunu ve dahasını.

TARİH MELEĞİNİN GEÇMİŞE DÖNÜK YÜZÜ

Burada Benjamin’in şu cümlelerini hatırlamak gerek: “Olayları dönemine göre ayırt etmeden sayıp döken vakanüvis, şu doğrudan yola çıkar: Hiçbir olay tarih içinde kaybolmuş sayılmaz. Oysa ancak kurtulmuş bir insanlık geçmişine tümüyle sahip çıkar. Bu demektir ki, ancak kurtulmuş bir insanlık geçmişini bütün anlarıyla zikredebilir” (2012: 40). Tarih olayları egemen görüşe uygun şekilde saptayıp zaman çizelgesinde bir yere yerleştirmek değildir çünkü. Geçmişin bütün anlarını korkusuzca zikretmek için zamanın tüm iyi ve kötü anlarını anmak gerekir. Bunun için ise geçmişe inmiş perdeyi aralamak, resmi tarihin kalın perdesini kaldırmak, tozunu silkelemek ve yüzleşmek gerekir. İşte Yesayan’ın bize yaptırdığı bu. Çünkü “Silahtar’ın Bahçeleri”nden onun yaşamına bakmak, bize bir şekilde perdeyi aralamanın bir yolunu sağlıyor. Yine Benjamin’in söylediği gibi, “tarih meleğinin yüzü geçmişe çevrilidir” (2012: 43). Ve geçmiş sadece zaferlerden ibaret değildir “yıkıntılar arasında” olanı da görmek, ölünün, artık kendini ifade edemeyecek, hakkını isteyemeyecek olanın, adaleti için zamanın geçmişiyle şimdinin arasındaki bağlantıyı kurmak gerekir.

SEZDİREN YAZI

Zabel Yesayan’ın Türkçeye kazandırılan metinlerinde dikkat çeken bir diğer durum da yazarın metninin fikrini okurun sezgisine bırakması. Yesayan, anlatmak istediğini gözümüze sokmadan, alt metin dediğimiz durumu okura bırakan bir yazı deneyimi ortaya koyuyor. Meliha Nuri Hanım üzerinden konuya bakalım. Yazar, savaş ortamında bir hastaneyi konu ediyor metninde. Meliha Nuri Hanım metnin ilk başlarında savaş karşıtı bir profil çiziyor; “Yeter ki bitsin! Nasıl neticeleneceğinin ne önemi var? Kimin işine yarayacak bu zafer? Birkaç beyle efendi bayram edecek, sevinecek... Başka ne?” (age.19). Ancak metnin ilerleyen bölümlerinde etrafında onca felaket yaşanırken bu cümlelerin çok uzağında bir tavır sergiliyor. Daha çok unutamadığı aşkı üzerinden çektiği acı ile öne çıkan Meliha Nuri Hanım, yanı

başında ailesini sürgün yolunda kaybetmiş Ermeni doktorun acısını bile göremiyor. Ve dahası savaş ile ilgili çoğunluğun fikirlerine eklenen bir tavır sergiliyor. Doktor Remzi Bey onun aksine Ermeni doktorun acısına ve yaşananlara öfkeli bir profil çiziyor. Meliha Nuri Hanım bir şekilde bu tavrını kırarak gibi olduğunda, bazen istemeden bile olsa hırçınca nefret söylemine yaklaşan sözler sarf ediyor.

Metne genel olarak baktığımızda belki daha çok savaşa, tek tek karakterlerin savaş karşısındaki konumlarına ve Meliha Nuri Hanım’ın aşkına odaklanıyoruz. Ancak üzerine düşününce fark ettiğimiz, Meliha Nuri Hanım’ın tanıklığı oluyor. Karakter hastanede onca şeyi görürken, diğer karakterlerle aynı ortamı paylaşırken, hayatının daha çok kendine odaklı olmasının sezdirdiği şey aslında onun yaşananlar karşısındaki duyarsızlığı ve egemenlerin söylemine eklenen düşüncesi. Yani bir bakıma tanıklık sorumluluğundan kaçması. Yesayan bizi metinde başka şeylere odaklarken aslında bize sezdirdiği şu oluyor böylece, şahit olanların sessizliğinin de yaşananlardan doğan sorumluluğu. Bana kalırsa Yesayan’ın yazma deneyimine bu açıdan da bakılabilir. Bir eve dönüş metni olarak düşünebileceğimiz “Sürgün Ruhum” için de benzer bir durum geçerlidir. Çünkü yıllar sonra memleketine dönen bir insanın hesaplaşmalarının sezdirdiği çok şey vardır, gitmiş olan için geri dönmenin anlamı, bunun getirdiği hesaplaşma ve sorgulamalar gibi.

ZORBALIĞA VE ADALETSİZLİĞE KARŞI

Yesayan çok boyutlu tartışabileceğimiz bir yazar. Kendisine gelen eleştirilere kendi cemaatinden olsa bile cesurca göğüs geren bir kadın, öğretmenlik yaptığı sırada kendisi için ayağa kalkan öğrencilerine; “Bu talebin yerleşik kurallara aykırı olduğunun farkındayım, ama sizi ayakta görmek beni rahatsız ediyor. Askeri talime öyle benziyor ki...” (Silahtarın Bahçesi, s. 48) diyerek hiyerarşiyi reddeden tavrı, barışı her daim kafasının bir köşesinde tutan, her şeye rağmen nefret etmemeyi başarabilen duruşu, feminist mücadelesi ve şimdinizde geçmişimize tanıklık etmemizi sağlayan, bize sezdirerek mesaj veren metinleri... Hepsi ayrı ayrı üzerinde durmayı gerektiriyor, Yesayan çocukluğuna dair anılarından birisinde şöyle diyor; “Keşke zorbalığa ve adaletsizliğe karşı savaşabilseydim ve bu uğurda ölseydim” (Silahtar’ın Bahçeleri, s. 114) sanırım bunu başardığını inkâr edemeyiz çünkü onun çabası unutulmasın diyeydi ve unutturmayanlar her dönemde olacak.

altKitap Öykü Ödülü açıklandı

Türkiye'nin ilk elektronik kitap yayınevi olan altKitap, altKitap Öykü Ödülü'nün 11'incisi gerçekleştirdi. Katılım herkese açık olduğu ve konu sınırlamasının bulunmadığı yarışmaya sadece öykü başvuruları kabul edildi. İdris Erdoğan, "Bit Muayenesi" adlı öyküsüyle 1.'liğe layık görüldü.

altKitap ÖYKÜ ÖDÜLÜ 2018 SONUÇLARI:

- 1 – İdris Erdoğan – Bit Muayenesi
- 2 – Melis Oflas – Yenilik
- 3 – Efe Can Karabulut – Sakızlı'nın Üç Oğlanı 1: Uzun Saçlı

SEÇİYE GİREN ÖYKÜLER (ALFABETİK SIRAYLA):

- Ahmet Anaç – Sekerat
İlay Bilgili – Mimesis
Metin Çalışkan – Sarılma Seansları
H. Meriç Doruk – İçimden Kuşlar Havalandı
Oktan Erdikmen – Karıncalar Grileri Sevmezler
Anıl Ergin – Olmaya Devlet Cihanda Yahut Babam
Gökhan Görmez – Ölü Saksakağan Parıltısı
Özcan Kalbinur – Ben Böyle Olsun İstemezdim Rümü
Hüseyin Kural – Tekrarsız Yeni Bölüm
Hakan Unutmaz – Random /b/
Mahmut Yavuz – Meyyal
Ümit Yılmaz – Drango

366 öykünün katıldığı yarışmanın jürisi altKitap yayın kurulu üyeleri Özge Calafato, Tuğba Çelik, Hande Ortaç, Engin Türkgeldi, Mevsim Yenice ve altKitap 2017 Öykü Ödülü birincisi Ata Tuncer'den oluşuyor.

Zabel Yaseyan: Ermeni Soykırımı'ndan sahneye

Politik bir meselenin sanatsal bir yol ile anlatılması, koşullar ne olursa olsun her zaman zordur. Üstelik de bu konu Ermeni Soykırımı'ndan saklanarak kurtulan ve sonrasında muhalif olduğu gerekçesiyle Sovyet rejiminin hışmına uğrayan Zabel Yaseyan'ı odağına alıyorsa...

Soner Sert soner_sert17@hotmail.com

Kuşkusuz ki Zabel Yaseyan bir yazıya konu olunca, onun eşsiz mücadele azminden, gayretinden, dik ve onurlu duruşundan bahsedilmesi gerekiyor. Bu kişiliğe sebep olan varoluş biçiminin ilk sebebi bu topraklarda Ermeni kimliğiyle yaşamak dersek, ikinci sebebi muhakkak ki kadın kimliğine sıkı sıkıya bağlı kalmasıdır, demeliyiz. Bazen bu ikisinin

sıralaması yer değiştirirse de Yaseyan'ı önemli kılan şey, varlık sebebine ölümüne dek bağlı kalması ve düşüncelerinden, yaşayışından asla taviz vermemesidir.

Ermeni Soykırımı'nın hemen arifesinde, Adana'da 1909 yılında yapılan ilk provada da bölgeye giden

Yaseyan, gördüklerini Yıkıntılar Arasında isimli kitapta yazıya döker. Yaseyan'ın bu eseri, gerçekçi ve iç acıtıcı yönünden öte soykırım edebiyatının da eşsiz örneklerinden biridir. Öte yandan Zabel Yaseyan, gerek Fransa'daki, gerek Osmanlı'daki, gerekse Ermenistan'daki yaşamında yazınsal olanla sıcak bağına hiç kaybetmeden, gördüklerini yazmaya devam edecektir. Ermeni sorunu, kadının toplumsal hayattaki rolü ve biçimlenişi üzerine yazılar kaleme alan Zabel Yaseyan, var olduğu her yerde egemen erkek zihniyetinin ve bu zihniyetin devletteki temsilcilerinin –tehlikeli konularda yüzdüğü gerekçesiyle- hışmına uğramış ve bu uğurda yaşamını kaybetmiştir. Öyle ki ölüm yeri ve ölüm tarihi bile belli değildir.

'ZABEL' SAHNEDE

Bu zorlu yaşam biçimini "Zabel" ismiyle, 2017 yılında oyunlaştıran Boğaziçi Gösteri Sanatları Topluluğu tiyatrocuları ise bu yazının asıl konusunu oluşturuyor. Politik bir meselenin

sanatsal bir yol ile anlatılması, koşullar ne olursa olsun her zaman zordur. Üstelik de bu konu Ermeni Soykırımı'ndan saklanarak kurtulan ve sonrasında muhalif olduğu gerekçesiyle Sovyet rejiminin hışmına uğrayan bir kadını odağına alıyorsa... Tarihe mal olmuş bir şahsiyetinin gerçekten sapmadan bir sanat eseri yolu ile aktarılması ve seyircide uyandırdığı his ise muazzam.

Ajitasyona kaçmadan ve adalet kavramının yanlışlarının arkasına sığınmadan estetik bir yolla biçimlenen bu oyunun yazarları ve yönetmenleri Duygu Dalyanoğlu ve Aysel Yıldırım... Oyunculuklarıyla da dikkat çeken ikilinin, Tiyatro Eleştirmenler Birliği Ödüllerinde "Yılın Yerli Oyun Yazarı" ödülünü de aldığını eklemek gerek. Duygu Dalyanoğlu, "Zabel Yesayan'ın yaşam öyküsü hem çok yönlü bir kadın aydınının yaşamından ilham alıyor, hem de 1890'ların sonundan 2. Dünya Savaşı'na uzanan bir dönemi feminist bir bakış açısı ile yorumluyor. Fakat bizce Zabel sadece geçmiş

P. ZABEL YESAYAN: YAŞADI, TANIK OLDU, YAZDI...

anlatan bir oyun değil, geçmişten günümüze de pek çok şey söyleyen bir oyun” sözleriyle oyunu ve Zabel’i tarif ederken, Aysel Yıldırım’ın oyunun seyirci üzerinde bıraktığı etkiye, “...bir kadının yaşamının en verimli, en üretken yıllarında sürgün hayatı yaşamaya, bir felaketin sonuçlarıyla boğuşmaya ve nihayet bir hücre köşesinde ölüme itilmesine bizim kadar seyircinin de üzülmelerini istedik. Yani onu çevreleyen değiştirilebilir, dönüştürülebilir toplumsal koşullara, çelişiklere, felaketlere yabancılaştırmak istedik seyircimizi. Bunu yaparken de Zabel Yesayan karakteri nezdinde oluşan “direngen” duruşu, aktivist ruhu resmetmek istedik” sözleriyle değiniyor.

ZABEL’İN KADIN MÜCADELESİNDEKİ TAVRI

Konunun dikkate değer bir başka yönü, oyunun Yaseyan’ın kadın mücadelesinin ve kadın varoluşunun odağında olması meselesine değinen yaşamı... Dalyanoğlu bu varoluşu sahnede ele alışlarını, “Bizler için feminist tiyatro alanında üretim yapmak bir gelenek... Feminist tiyatro yaparken oyunun metninin ve dramaturjisinin feminist bir yaklaşımı içermesi kaçınılmazdır. Fakat bunun yanı sıra oyunun üretim sürecinin nasıl kurgulandığının da oldukça belirleyici

olduğunu düşünüyoruz. Örneğin Zabel’in hikâyesinin sadece kadın oyuncular tarafından icra ediliyor olması bilinçli bir tercih. Hem Zabel Yaseyan’ın hayat öyküsünü hem de onun yaşadığı dönemin çalkantılı toplumsal olaylarını kadınların gözünden anlatmamızı mümkün kıldı bu tercih. Ya da oyunu şekillendiren dekor, ışık, kostüm, organizasyon gibi alanlarında öncelikli olarak kadın sanatçılar çalıştı. Bunu üretken bir feminist çalışma ortamı kurmak itkisi ile yaptık.” sözleriyle açıklıyor.

Zabel Yesayan’ın hayat mücadelesinden güç aldıklarını da belirten Dalyanoğlu, “Hem özel yaşamlarımızda hem de kamusal alanda kadın olmak sonsuz bir mücadele.” diyor ve ekliyor: “Oyunu izleyen kadın seyircilerin de Zabel’in ve onun hayatındaki başka kadınların hayat mücadelesinden ilham alacağı bir şeyler bulmasını ümit ediyoruz.”

Son olarak 23. Sadri Alışık Tiyatro ve Sinema Oyunculuk Ödülleri’nde Aysel Yıldırım’ın “Yılın En Başarılı Kadın Oyuncusu”, Duygu Dalyanoğlu’nun “Yardımcı Rolde Yılın En Başarılı Kadın Oyuncusu” olarak aday gösterildiğini de belirtmekte fayda var. Oyun, henüz sahnede sergilenmeye devam ederken, gidin ve görün, derim.

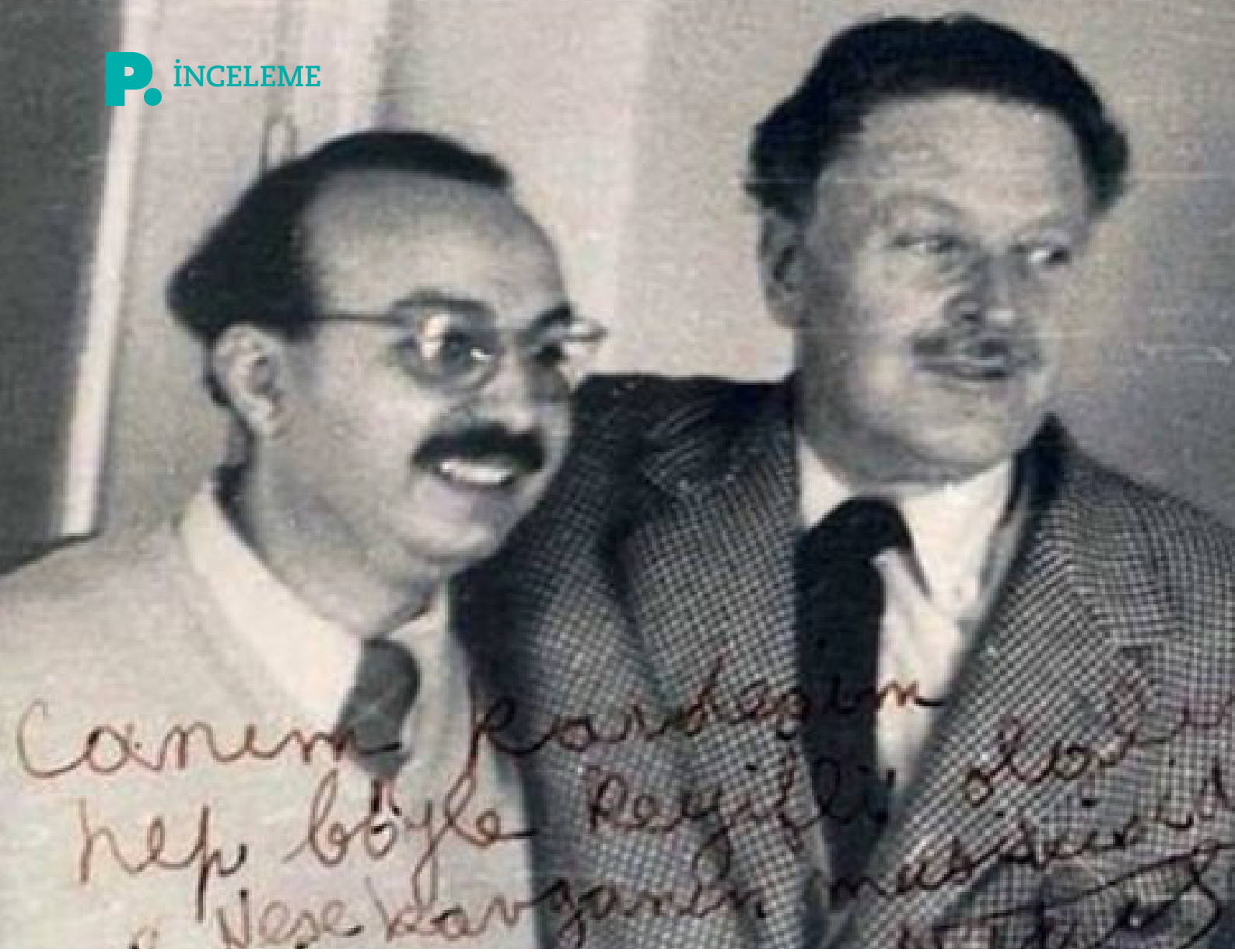
Sennur Sezer Emek-Direnif Öykü ve Şiir Ödülleri açıklandı

Sennur Sezer Emek-Direnif Öykü ve Şiir Ödülleri sonuçlandı. Öykü ödülünü Cem Kertiş kazandı.

Gıda-İş Sendikası ve Manos Kitap tarafından Şair-Yazar Sennur Sezer'in anısına bu yıl 3.sü düzenlenen "Sennur Sezer Emek-Direnif Öykü ve Şiir Ödülleri" sonuçlandı. Öykü dalında birincilik "Kaybolanın Hikâyesi" adlı dosyasıyla Cem Kertiş'e verildi. Ayrıca Onur Akbaba "Büvek" adlı dosyasıyla Juri Özel Ödülü almaya değer görüldü. Yarışmanın şiir dalında ise birinci-

lik Özge Sönmez'in "Güle Batır Öfkeni" adlı dosyasına verildi. "Neyse" isimli dosyası ile Altan Doğan şiir dalında Juri Özel Ödülü'nün sahibi oldu.

Ödüller, Sennur Sezer'in doğum günü olan 12 Haziran 2018 Salı günü, Kadıköy Barış Manço Kültür Merkezi'nde saat 19.00'da yapılacak törenle sahiplerine verilecek.

İhmal Amca'nın 'ahh'ı ve kardeş masallar

İhmal Amca'yı okurken çocuklara duyduğu sevgiyi hissediyorsunuz. Kitaplarda Anadolu Masalları'nın ritmini, Keloğlan masallarının tadını alıyorsunuz. Dil su gibi akıyor, her cümle bir sonrakinin peşine takılıp akıp gidiyor.

Hatice Kapusuz hatchekapusuz@gmail.com

1 915'in yıl dönümünün hemen ardından Ermeni masallarından, çocuk kitaplarından bahsetmek ne zor. Birçok duygu üşüşüyor insanın zihnine ve yüreğine. Ekim ayının başlarında ilk kez Gaziantep'e gittiğimde hissettiğim duygu gibi... Antep, katliamlardan sonra için için küstüğüm şehir. Hele 10 Ekim Katliamı'nın 2. yılı yak-

laşırken, katliamcının gezdiği sokaklarda olmak öyle zordu ki. O beyaz arabanın Ankara'ya doğru yol aldığı yollarda olmak, kalpte sıkışma, midede kramp... Ama bir hakikatten bir de acıdan kaçış yok. Kentin her yanını saran Ermeni mimarisiyle karşılaşınca tekrar duvara çarptığımı hissetmiştim. Sanki yaşadığımız acı, yüzleşemediklerimizin

acıydı. Ermenilerin ahı, duvarlara sinmiş, iç içe geçmiş acıların ve tanıklıkların sonucuydu. Kim bilir...Bu coğrafyada her şey katmanlı, en çok da acı. Tüm acıya eşlik eden yegâne şey ise kadim anlatılar. Masallar ve hikâyeler. Ne anlatmışlar diye daha yakından baktığınızda, aslında öğütlerin, korkuların, maceraların, kötülerin ve iyilerin, yoksulluğun ve acıların ne kadar benzeştiğini görüyorsunuz. Hele günümüzde binlerce çeviri kitap, derleme raflardayken incelemek, karşılaştırmak oldukça kolay. Ama sıra Ermeni kültürel ürünlere gelince ulaşabildiklerimiz bir elin parmaklarını geçmiyor. Biri çeviri, biri Türkiye'den derleme iki Ermeni Masalları kitabı bulunuyor Türkçe'de. Bir de İhmal Vartanyan var, İhmal Amca adıyla çocuklara masallar yazan... Ermenice yayın olarak ise Aras Yayıncılık'ın kitapları ve Anadolu Kültür'ün çift dilli kitapları var. Bir de listeye eklenmese eksik kalır diyebileceğimiz Kürt, Ermeni aşk masallarını bir araya getiren Aşık u Maşûq.

İHMAL AMCA: GÜNEŞE VUR- GUN ÇOCUK, PENCEREME KONMUŞTU VE DİĞERLERİ

İhmal Amca, asıl adıyla Vartan İhmalyan 1913 yılında Konya'da doğdu. 1915 Ermeni Soykırımı'ndan bulunduğu trenden tanındıkları aracılığı inmesiyle kıl payı kurtuldu. O trendekilerin çoğu geri dönemedi. İhmalyan sonrasında TKP ile tanıştı; Varlık Vergisi, 5-6 Eylül badirelerini atlatacak olan İhmalyan, 1944 ve 1946'da iki kez tutuklandıktan sonra hayatına yurt dışında devam etti. Yaşamı Moskova'da sonlandı.

İhmalyan'ın yaşam hikâyesinin ötesinde bir de kendi adıyla seslenemediği çocuklara ulaştığı İhmal Amca kimliği var. O çocuklara masallar anlatan bir masalcı amca. Güneşe Vurgun Çocuk, Pencereme Konmuştu, Eşek Eşekken, Şeytan

Uçurtması ve Boyalı Kırlangıç kitaplarını hediye etmiş çocuklara. Çocuk sevgisi taşan satırlarla ve ritimli bir dille yazmış tüm kitaplarını.

Şeytan Uçurtması'nda çocuklara şöyle sesleniyor:

“Sevgili çocuklar. Ben çocukken masal söyleyemiyordum. Oysa deli olurdum masal dinlemeye. İşte ben bu kitaptaki masalları, çocukluğumun masala susamışlığı içinde, bir zamanlar kendimin de çocuk olduğumu unutmamaya çalışarak, her çocuğun bir gün büyüyeceğini, her an, hatta masalları okurken de büyümekte olacağını düşünerek, bir de çocukların büyüdüklerinde birbirlerini, doğruluğu, iyiliği sevmelerini isteyerek yazdım. Hoşunuza giderse ne mutlu bana.”

İhmal Amca'yı okurken çocuklara duyduğu sevgiyi ve şefkati hissediyorsunuz. Kitaplarda Anadolu Masalları'nın ritmini, Keloğlan masallarının tadını alıyorsunuz. Dil su gibi akıyor, her cümle bir sonrakinin peşine takılıp akıp gidiyor. Eşitlik, eşitsizlik, adalet, yoksulluk, hor görme gibi birçok konu elbette kitaplarında yer alıyor ama, öyle büyük harflerle değil, incelikle, zarafetle ve sıcacık. İhmal Amca kitaplarda bazen boyacı bir amca bazen kuklacı amca olarak kendine yer veriyor. Çocuklarla keyifli sohbetler ediyor, onlarla ekmeğini bölüşüyor. Bir çocuğun saçını okşar gibi yazdığı bu kitaplarda bir de “ahh çekiyor” İhmal amca. Ahh etmek yeri göğü sarsan, tüm doğayı seferber eden bir şey İhmal Amca kitaplarında. Bu ahh, acının sessiz gücünü de anlatıyor.

İhmal Amca, Yaşar Kemal ve Nâzım Hikmet gibi

çocuklara hayatın içinden ama sevgiyle seslenen yazarlardan. Bir çocuğa pamuk şeker verir gibi İhmal Amca da okunmalı mutlaka.

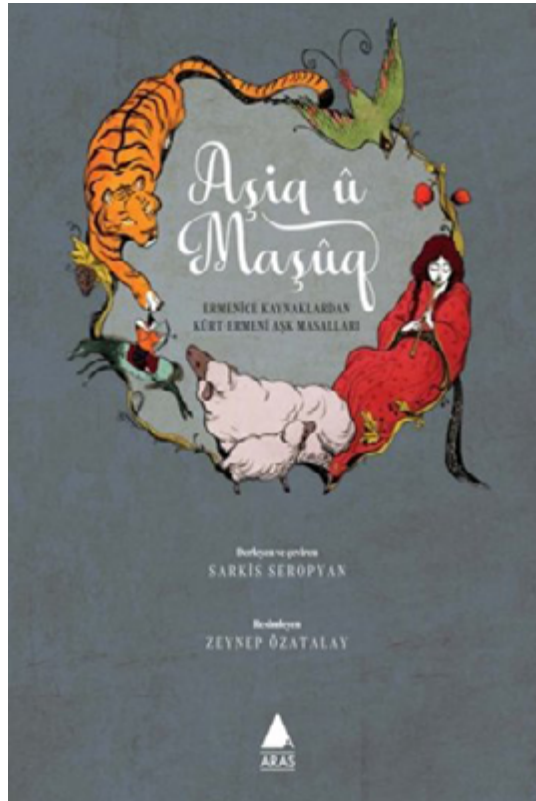
AŞIQ Ū MAŞŪG

Aşiq Ū Maşûq Ermenice kaynaklardan derlenmiş Kürt-Ermeni masallardan oluşuyor. Sarkis Seropyan'ın derleyip çevirdiği, Zeynep Özatalay'ın resimlediği kitapta üç masal bulunuyor. Bunlar "Si-yamanto ve Xıçzare", "Lur da Lur", "Kral Lusig ve Sedev Hovig". Kardeş masallar olarak aktarılan masalların ilk ikisi Kürt Masalı, sonuncusu ise bir Ermeni Masalı. Sarkis Seropyan'ın önsözünden de anlaşıldığı üzere bu masalların bu versiyonlarına sözlü gelenekte bugün ulaşmak bile zor. Bu sebeple Aşiq Ū Maşûq ayrıca kıymetli bir hazine.

Sözlü anlatımın anlatıldığı ortama göre performatif olarak değişmesi her seferinde anlatılan eserin

dinleyicinin heyecanına, tepkisine göre yeniden biçimlenmesine neden olur. Belki de bu yüzden derleme eserlerin kimisinde heyecan uçup gider, kimisinde coşup gider. Bu değişkenlik yüzünden de derleme veya çeviri masallar her zaman otantik dilin tadını vermez. Oysa imkansız aşkları anlatan Aşiq Ū Maşûq'un en iyi yanlarından biri akıcı ve ahenkli dili. Sözlü kültürde aynı zamanda şarkı formunda aktarılan bu masallar, kitapta da başladığı gibi akıp gidiyor. Üç masaldan "Kral Lusig ve Sedev Hovig" Dersim Ermeniler'inden bugüne ulaşmış bir masal. İçinde de Munzur'un şifalı suyu akıyor masalın.

Kadim ve büyümlü bir coğrafyadan seslenen masalların resimlerini Zeynep Özatalay çizmiş. Resimler tam da masalların ruhuna göre, rengârenk. Kadınlar ve erkekler geleneksel kıyafetler ve renkler içinde alabildiğine görkemli görünüyor. Özellikle kadınlar... Hayvanlar ve doğa ise onlara ahenkle eşlik ediyor.

Aşiq Ū Maşûq, Derleyen ve Çeviren: Sarkis Seropyan, Resimleyen: Zeynep Özatalay, 128 syf., Aras Yayıncılık, 2017.

ETKİNLİK

SARAH BLASKO

05 Mayıs 2018 Cumartesi

Saat: 20:30

DasDas,

İstanbul

MİNOR EMPIRE

10 Mayıs 2018 Perşembe

Saat: 22:00

6:45 KK,

Ankara

AYŞE TÛTÛNCÛ DÖRTLÛSÛ

11 Mayıs 2018 Cuma

Saat: 21:30

Samm's Bistro,

Ankara

AKÇİĞER

15 Mayıs 2018 Salı

Saat: 20:30

Moda Sahnesi,

İstanbul

Kumaş atölyesinden Suriye savaşına

Ercüment Akdeniz'in romanını "Suriyeliler literatürü" içerisinde ayrıştıran bir başka unsur ise sadece betimleyip-yorumlayan değil, hem karakterleri hem de diliyle değiştiren bir sorumluluk üstlenmesinde. Bu bağlamda Hicran karakteri, En Güzel Şarkı'nın '11. Tezi'. Söz ve eylem arasındaki birliğin temsilinin bir kadına düşmesinin kurmaca bir tercihten öte hayatın gerçekliğinin dayattığını, Suriyeli kadınların Türkiye'deki dünyasına girerken anlıyoruz.

Fulya Alikoç

Suriye, her gün yeni bir aktörün, yeni bir değişkenin girmesiyle paylaşım süreci bir türlü tamamlanamayan ülke; Suriye Savaşı, son yedi yıldır, gönyesi kayık bir terazi misali güçlerin bir türlü dengeye oturmadığı, realpolitığın bitmek tükenmeyen gündemi. Arap Coğrafyasının baharlı baharsız tarihinde ve güncelinde tuttuğu önemli yer oranında kitapçı raflarında da yer tutuyor. Ve Suriyeliler, savaşın sıcak dehşetinin ya da uzun erimli sosyal tahribatının yerinden edip göç yollarına koyduğu insanlar, sadece iki ülke arasındaki sınırı değil, akademi içi ya da dışı literatürün sınırlarını da zorluyor. Hükümetin 'saha'ya koyduğu yasaklara rağmen vazgeçmeyen araştırmacılar, eğreti de olsa yerleşikliği aşıkarlaştıran Suriyelilerin, zaten kendi içindeki birçok doku uyuşmazlığını çözememiş Türkiye'deki uyum imkanlarını sorguluyor. Türkiye'de üretilen yazının muhtevası ana hatlarıyla bunlar.

ANLATININ KİMLİĞİ

Öte yandan, özellikle de AB'nin kapılarına dayanmalarından bu yana krizli bir gündem teşkil eden Suriyeli göçmenler ülkelerinden uzakta bir hayat kurarken, mülteci yayıncılar ve yazarlar kendi yazınını da oluşturmaya başladı ya da göçmenlerin Avrupa'ya taşıdıkları hikayelerin başlangıç noktasına çekilen gazeteciler, araştırmacılar ve yazarlar oldu. Henüz çok az bir kısmı Türkçe'de. Çoğunda "kimlik", "statü", "göç", "vatandaşlık" gibi kavramların çerçevesinden bir "insanlık dramı" anlatısını okumak mümkün oldu. Ancak, nasıl ki "sosyal politika" "mülteci krizi"ni çözmekte biçare kaldıysa, hümanist bir gerçekçilik üzerine kurulu bu anlatılar da betimleyici güçlerini aşip değiştirici bir aşamaya taşıyamadı.

Tüm bu "Suriyeliler literatürü" bütünü içerisinde Ercüment Akdeniz'in En Güzel Şarkı'sının

alametifarikası da burada, değişen-değiştiren öznelerin kendi gündelik dünyalarından yerkürenin geri kalan parçaları istikametine doğru genişleyen değişme ve değiştirme anlatısını sınıfsal bir toplum analizine dayandırmasında. Parçaların kendi arasında, parçaların bütünlüğü arasındaki diyalektikbağıntıları sözün dünyasında da kurabilmesinde. Ve insanın varoluşunu yaşadığı coğrafyaya, konuştuğu dile, inandığı dine sabitlemeyen, koşulların şekillendiriciliğini kavrayan materyalizminde.

SOSYALİST GERÇEKÇİ EKSEN

Akdeniz'in ilk romanının başarısında bu sosyalist gerçekçi eksen kadar araştırmacı-gazeteci olarak biriktirdiğinin de büyük payı olduğu muhakkak. Daha savaşın üçüncü yılında yayınlanan Mülteci İşçiler (Evrensel Basım Yayın, 2014) Suriye'den göçün Türkiye durağının alelade bir durak olmadığını tam da mültecilerin –Akdeniz özellikle 'mülteci' kavramını tercih ediyor– gündelik hayatının içerisinde, çalıştığı atölyeden, tıktırıldığı bodrum katından, ciğerlerine işleyen bekar odasından, askıda kalan çocukluğundan anlatıyordu. Akdeniz'in bu içeridenliğine aşına olmayanlar, ilk romanı En Güzel Şarkı'da geçen birçok işin (atık toplama, dilencilik-mendil satma, 'sıpanles' geri dönüşümü, kumaş atölyesi, sayacılık, vb.) emek süreçlerinin tüm detaylarına hakimiyetine şaşkın bir hayranlık duyacaktır.

DÜNYANIN SURİYELİ GÖÇMEN POLİTİKASI

İlk kitabından iki yıl sonra yayımladığı Sığınmayanlar'da (Evrensel Basım Yayın, 2016) gözlemlenen ise başka bir içeridenliktir. Bu sefer, ölçeği büyütüp, dünyanın Suriye ve göçmen politikasına makro bir mercek tutan Akdeniz, yazdığı her satırda Suriyelilerin içerisinde emperyalistlere öfke kusmaktadır. Yukarıda alınan kararların, aşağıda yaşayanların gündeliğini nasıl belirlediğini yalın, keskin ve inkar edilemez bir gerçeklik olarak sunar. Mikro-makro arasında kurduğu bu ilişkinin geliştirilmiş bir biçimi En Güzel Şarkı'nın kurgusunun temel kolonlarından birini oluşturuyor adeta. Akdeniz, küçük, gündelik hikayelerden daha büyük ve zamana yayılmış olgulara pencereler açıyor. Kumaş atölyesinde çalışırken Suriye Savaşı'na, Halepli çocukların sokak oyunlarından Arap Baharı'na, işyerinde okunan bir gazete haberinden savaşın tarihi, doğayı, bilimi/bilgiyi ve sanatı yıkıcı karakterine açılan pencereler, tam da gerektiği kadar "açık" kalıyor. Böylece öncesinde bizi içine çektiği küçük, gündelik süregiden hikayeye ayazda kalıp soğumuyor.

(Bunun tek istisnası, 10 Ekim Katliamı ve kitabın ortağı ressam Günay Karakuş'un hikayesi –ki bu hikayede biraz daha üşüyeceğiz sanırım.) Bu parça-bütün, soyut-somut arasında zamanlaması iyi ayarlanmış geçişler aynı zamanda, savaş, katliam, ayaklanma gibi büyük olayların özünde yatan sınıf çelişkisi ve mücadelesi ekseninin sürekli bir hatırlatıcısı olma işlevi görüyor. Türkiye okuru için soyut olan her şey ya bir atölyede ya metrobüste ya da bir bodrum katında somutlanıyor.

Akdeniz'in romanını "Suriyeliler literatürü" içerisinde ayrıştıran bir başka unsur ise sadece betimleyip-yorumlayan değil, hem karakterleri hem de diliyle değiştiren bir sorumluluk üstlenmesindedir. Bu bağlamda Hicran karakteri, En Güzel Şarkı'nın '11. Tezi'. Söz ve eylem arasındaki birliğin temsilinin bir kadına düşmesinin kurmaca bir tercihten öte hayatın gerçekliğinin dayattığını, Suriyeli kadınların Türkiye'deki dünyasına girerken anlıyoruz. Akdeniz, ataerkinin erkek bir yazara mümkün kıldığı ölçüde kadınların iç dünyasına dair tahayyüllerini derinleştirme çabasından kaçınmıyor. Ne yazık ki buradaki kısıtlar yazarın özel çabasıyla aşabileceği öznel kısıtlardan ziyade, toplumsal gelişime bağlı bir nesnellikte.

Tüm bunları asgari bir okuryazarlığı olan herkesin okuyabileceği yalınlıkta bir dille yapabilmesi, toplam bir Türkçe edebiyat birikiminden birçok şey almaya açık olduğu gibi, ona katacağı şeyler olduğunun da bir işareti. Günümüz işçi romanının ve giderek sosyalist gerçekçiliğinin yeni estetiğini bütünlüklü olarak konuşabildiğimiz günler geldiğinde, Ercüment Akdeniz'i ve sunduğunu bu katkıyı anacağımız kesin.

En Güzel Şarkı, Ercüment Akdeniz, 176 syf., Kor Yayınları, 2018.

EDEBİYAT

1. Leyla ile Mecnun

Burak Aksak, Küsurat Yayınları

2. Kırlangıç Çığılı

Ahmet Ümit, Everest Yayınları

3. Olağanüstü Bir Gece

Stefan Zweig, İş Bankası Kültür Yayınları

4. Bilinmeyen Bir Kadının Mektubu

Stefan Zweig, İş Bankası Kültür Yayınları

5. Üç Kız Kardeş

İclal Aydın, Artemis Yayınları

6. Satranç

Stefan Zweig, İş Bankası Kültür Yayınları

7. Şeker Portakalı

Jose Mauro De Vasconcelos, Can Yayınları

8. 1984

George Orwell, Can Yayınları

9. Fahrenheit 451

Ray Bradbury, İthaki

10. Simyacı

Paulo Coelho, Can Yayınları

EDEBİYAT DIŞI

1. Gazi Mustafa Kemal Atatürk

İlber Ortaylı, Kronik Kitap

2. Japonların Uzun ve Mutlu Yaşam Sırrı

Hector Garcia , Francesc Miralles, İndigo

3. Kafaya Takmama Sanatı

Mark Manson, Butik

4. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Güç

Odaklarının Mücadelesi - İlker Başbuğ,
Kırmızı Kedi Yayınları

5. Saklı Seçilmişler

Soner Yalçın, Kırmızı Kedi

6. El Vedud

Tuğçe Işınsu, Feniks

7. Dua Kader Değiştirir

Ethem Emin Nemutlu, Olimpos

8. İyiliğin Hareket Hali

Metin Hara, Destek Yayınları

9. Tarih Bizi Çağırıyor

T. Gündüz, P. Çift, Yeditepe Yayınları

10. Zamanın Kısa Tarihi

Stephen Hawking, Alfa Yayıncılık

NOT: D&R, İdefix, Kitapyurdu, Babil, Odakitap, Hepsiburada ve Kitapsan'dan derlenmiştir

ETKİNLİK

JOSEPH K.

15 Mayıs 2018 Salı

Saat: 20:00

DasDas,

İstanbul

İMAMYAR HASANOV- MISIRLI AHMET & CENK ERDOĞAN & CHAMBER ORCHESTRA

25 Mayıs 2018 Cuma

Saat: 20:30

Meb Şura Salonu,

Ankara

LIGHT IN BABYLON

25 Mayıs 2018 Cuma

Saat: 20:00

IF Performans Hall,

Beşiktaş,

İstanbul

PİN HANİ

26 Mayıs 2018 Cumartesi

Saat: 22:00

DasDas,

İstanbul

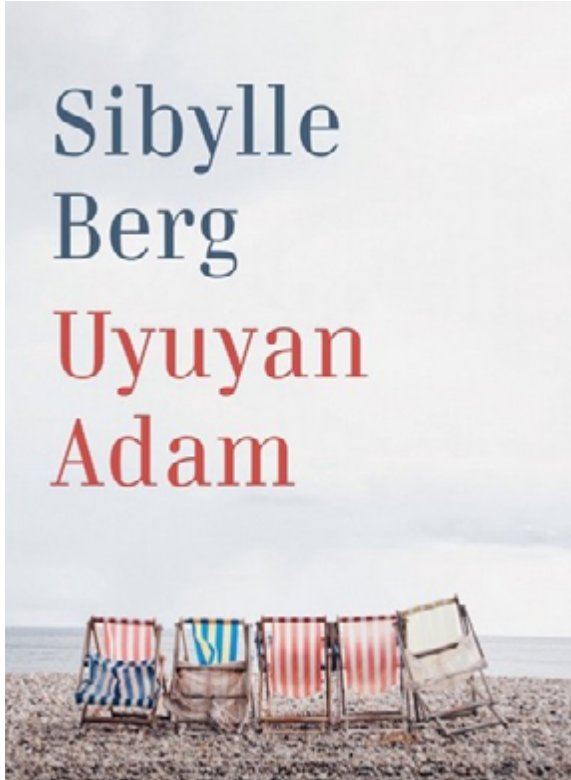
Ada Masalları

Levent Turhan Gümüş, Ayrıntı

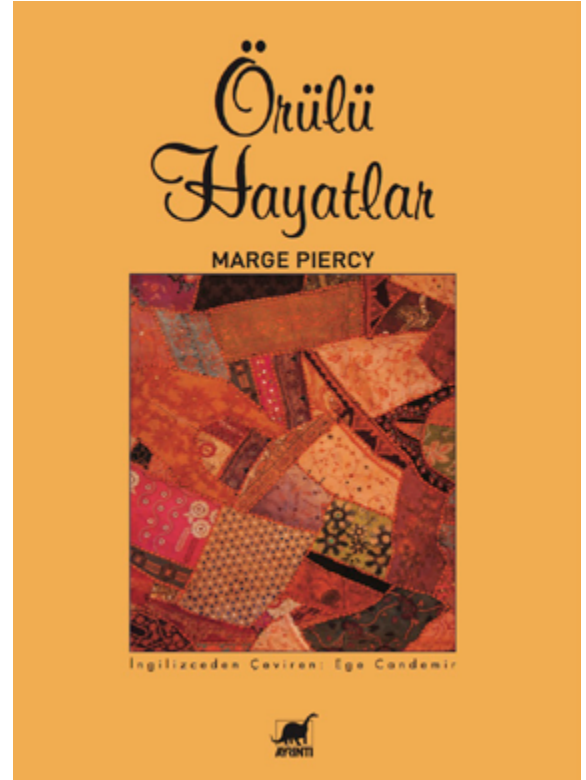
Sanatın Gölgedeki Kadınları

Der: Ö. Belkıs, D. Kankaytsın, Ayrıntı

Uyuyan Adam

Sibylle Berg, Can Yayınları

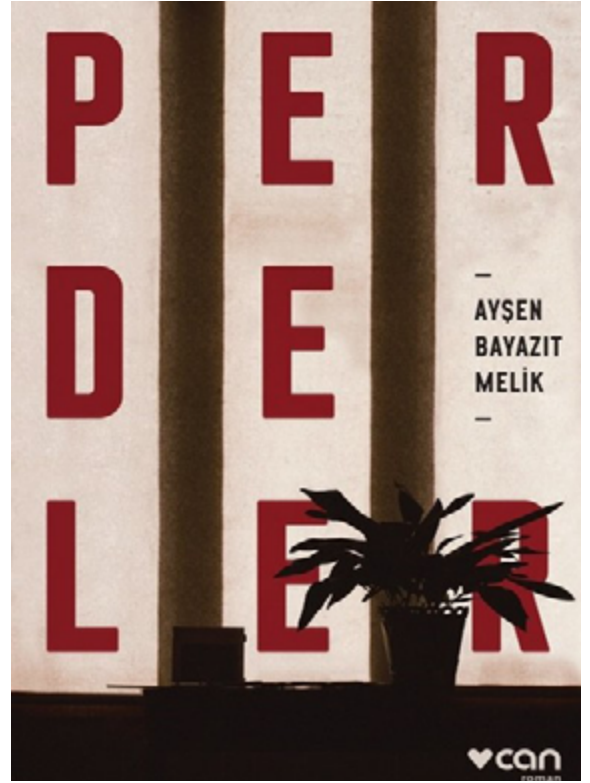
Örülü Hayatlar

Marge Piercy, Ayrıntı

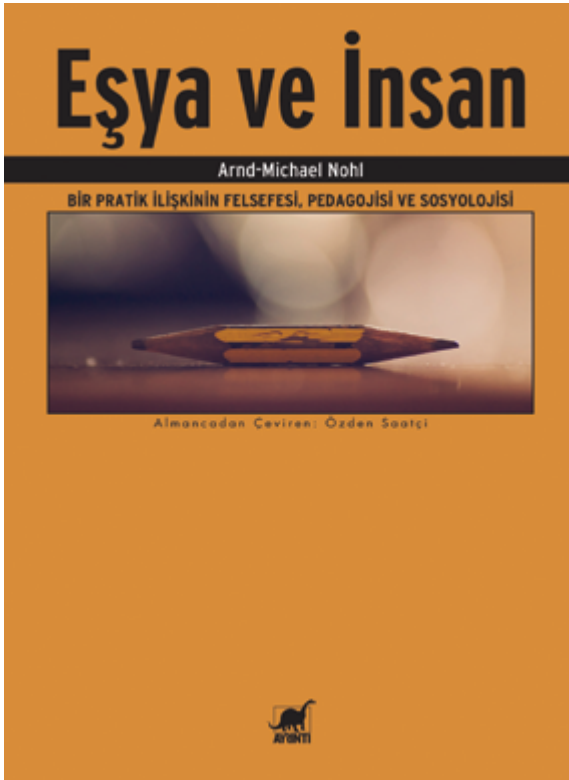
Hayat için Teşekkürler

Sibylle Berg, Can Yayınları

Perdeler

Ayşen Bayazıt Melik, Can Yayınları

Eşya ve İnsan

Arnd-Michael Nohl, Ayrıntı

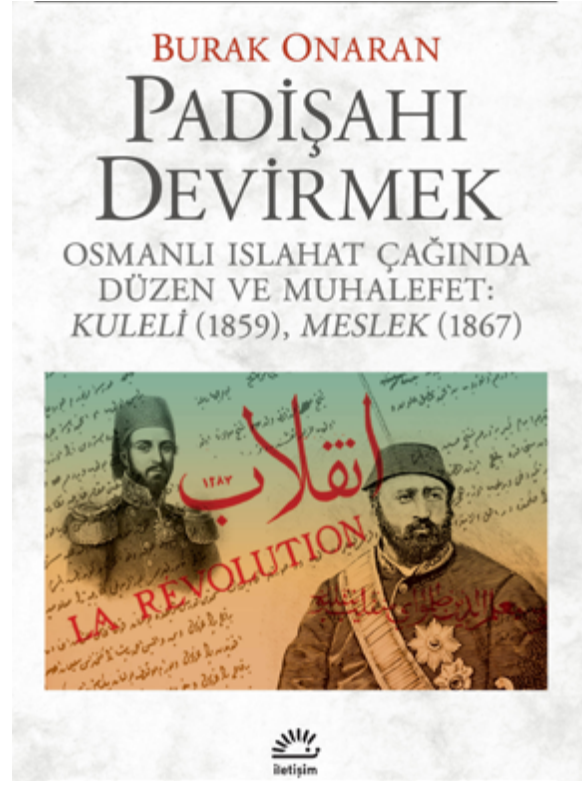
Çiko'nun Seçimi

Füsün Çetinel, Günışığı Kitaplığı

Milliyetçilikten Önce Milletler

John Alexander Armstrong, İletişim

Padişahı Devirmek

Burak Onaran, İletişim

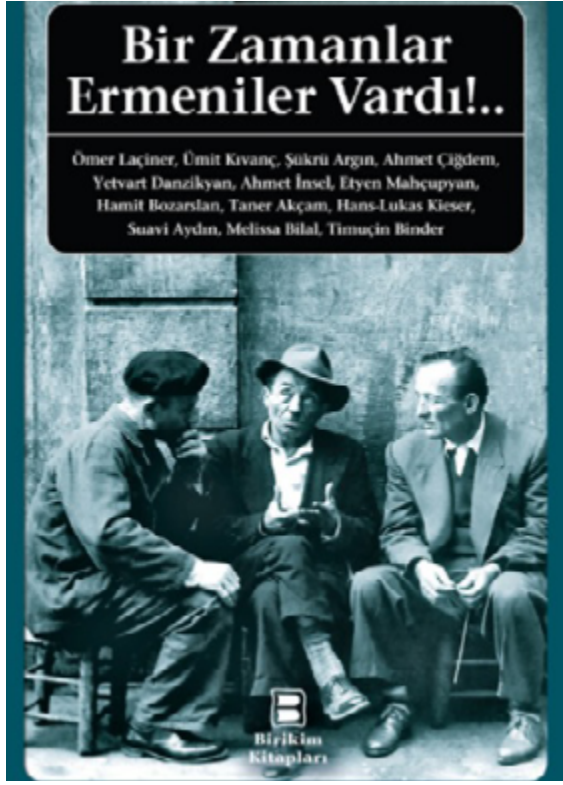
Nuri Bilge Ceylan Sineması

B. Diken, G. Gilloch, C. Hammond,
Metis

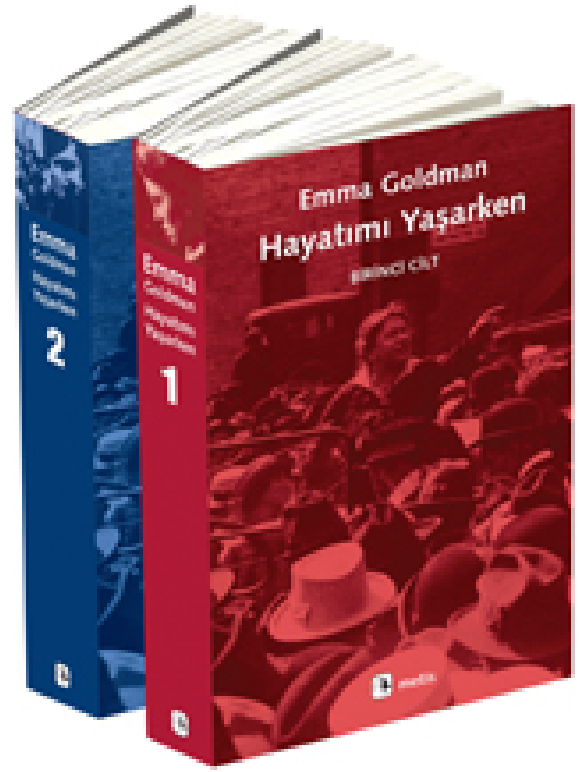
Gökçe'nin Yolu

Ahmet Büke, Günışığı Kitaplığı

Bir Zamanlar Ermeniler Vardı!..

Der: Abdullah Onay, İletişim

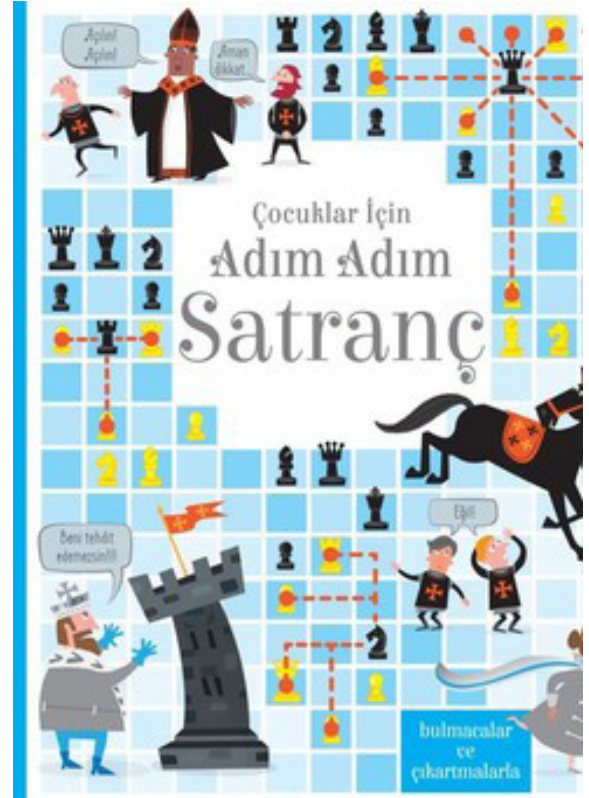
Hayatımı Yaşarken

Emma Goldman, Metis

Taşkafa

Ömer Açıık, Günışığı Kitaplığı

Çocuklar İçin Adım Adım Satranç

Lucy Beckett - Bowman, Can Çocuk

4.

[Zabel ile Halide](#)

10.

[Zabel Yesayan'la çember zaman](#)

15.

[Kuran'ın altında İncil bulundu!](#)

16.

[Zabel Yesayan'ın örtüsü](#)

19.

[Nobel Edebiyat Ödülü'ne cinsel taciz engeli: Bu yıl verilmeyecek](#)

20.

[Sevan Değirmenciyan: Zabel Yesayan, Klasik Batı Ermeni edebiyatının en iyi romancısıdır!](#)

24.

[Zabel Yesayan'ın Meliha Nuri Hanım'ında ötekilik halleri](#)

28.

[Zabel Yesayan unutulmasın diye...](#)

32.

[Zabel Yaseyan: Ermeni Soykırımı'ndan sahneye](#)

35.

[Sennur Sezer Emek-Direnış Öykü ve Şiir Ödülleri açıklandı](#)

36.

[İhmal Amca'nın 'ahh'ı ve kardeş masallar](#)

40.

[Kumaş atölyesinden Suriye savaşına](#)

44.

[Yeni Çıkan Kitaplar](#)

